

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 76 (2025), 104-123.

Geliş/Received: 04.01.2025

Kabul/Accepted: 21.05.2025

DOI: 10.46955/ankuayd.1613295

(Araştırma Makalesi/Research Article)

SIYASET BİLİMCİ PROF. DR. SUNA KİLİ’NİN GÖZÜYLE ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK MODERNLEŞMESİ *

TURKISH MODERNIZATION DURING THE ATATÜRK ERA THROUGH THE EYES OF POLITICAL SCIENTIST PROF. DR. SUNA KİLİ*

GÜLNAZ GEZER**

ÖZ

Bu makalenin amacı, Boğaziçi Üniversitesi’nde siyaset bilimi derslerinin yanı sıra Türk Devrim Tarihi dersini okutan, Mustafa Kemal’in önderliğinde Millî Mücadele ile başlayan Türk Devrimi ve beraberinde gerçekleşen Atatürk Dönemi modernleşmesinin teorisi üzerine uzun yıllar çalışan ve bu süreci kendisine has “Atatürk’ün Devrim Modeli” olarak ifade eden Prof. Dr. Suna Kili’nin genel olarak Türk Devrimi, Atatürkçülük ve Cumhuriyet Dönemi modernleşmesi hakkındaki görüşlerini değerlendirmektir. Cumhuriyet Dönemi’nin ilk siyaset bilimci kadınlarından Prof. Dr. Suna Kili üzerinde bugüne kadar çalışılmamıştır. Eserleri, makaleleri, gazete makaleleri tarihsel yöntem kullanılarak değerlendirilirken 1919-1938 dönemi ile sınırlandırılmıştır. Başka disiplinlerden olup Türk Devrim Tarihi üzerine ders kitabı yazan ve Atatürk Dönemi modernleşmesi üzerine çalışan diğer disiplinlerden akademisyenlerle birlikte ele alınarak söz konusu alana ilişkin kullandıkları kavramlarla birlikte değerlendirilecektir. Amerikan Kız Koleji mezunu olan Prof. Dr. Suna Kili, lisans ve lisansüstü çalışmalarını ABD ve İngiltere’de Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler üzerine yapmıştır. Atatürk’ün liderliğindeki Türk Devrimi’ni modernleşmede ulusal, laik, akılcı bir model olarak tanımlarken siyasal birlik, siyasal katılım, karizmatik lider, siyasal örgütlenme, otorite, çoğulculuk gibi siyaset biliminin kavramları üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Devrim Modeli, Atatürkçülük, Modernleşme, Suna Kili, Türk Devrimi

ABSTRACT

The purpose of this article is to evaluate the views of Prof. Dr. Suna Kili, who taught political science and the History of the Turkish Revolution at Boğaziçi University, on the Turkish Revolution, Atatürkism, and modernization during the Republic period. She dedicated years to studying the theory of the Turkish Revolution, which began with the Turkish War of Independence under Mustafa Kemal’s leadership, and described this process in her unique framework as “Atatürk’s Revolution Model.” Prof. Kili, one of the first female political scientists of the Republic period, has not been studied in-depth until now. Her books and articles are analyzed within the period of 1919-1938 using historical methods. Academics from other disciplines who have written textbooks on the History of the Turkish Revolution and worked on the modernization of the Atatürk Era will be examined together with their concepts and approaches related to this field. A graduate of the American College for Girls, Prof. Kili pursued her undergraduate and graduate degrees in Political Science and International Relations in the US and the UK. She defined the Turkish Revolution under Atatürk’s leadership as a national, secular, and rational model of modernization, explaining it using political science concepts such as political unity, political participation, charismatic leadership, political organization, authority, and pluralism.

Key Words: Atatürk’s Revolution Model, Atatürkism, Modernization, Suna Kili, Turkish Revolution.

* Bu makale, X. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu’nda (ISHE, 4-6 Ekim 2024, Kars) yazar tarafından sunulan “Siyaset Bilimci Suna Kili (1929-2015) Gözüyle Atatürk Dönemi Türk Modernleşmesi” başlıklı bildirinin, yeni kaynaklar ışığında genişletilip gözden geçirilmesiyle üretilmiştir.

* This article is the revised version of the paper titled “Turkish Modernization during the Atatürk Era from the Perspective of Political Scientist Suna Kili (1929-2015)” presented by the author at the 10th International Symposium on History Education (ISHE, October 4-6, 2024, Kars).

**Dr. Gülnaz Gezer, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Antalya, gulnazgezer@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4472-5452

Extended Abstract

Modernization, which can be traced back to the Age of Geographical Discoveries, the Renaissance, and the Reformation, began spreading to non-Western societies from the 18th and 19th centuries onwards. As non-Western societies were exposed to Western imperialism, they initially underwent transformations in the military realm and later entered a process of modernization/contemporization in the political sphere. In these societies, rationality and secular elements began to replace religious/traditional authority, serving as unifying factors. By the 20th century, non-Western societies had entered a phase of political modernization, marked by national independence movements, the establishment of parliaments, and the participation of the people in governance. Over time, national sovereignty replaced individual rule in traditional authority structures.

In the Ottoman Empire, modernization began in the military due to territorial losses against the West. While there were attempts to extend this modernization to the political sphere, they faced resistance from traditional authority and were ultimately unsuccessful. However, under Mustafa Kemal's leadership, a national independence war launched on May 19, 1919, led to a political modernization process based on independence.

One of the Republic's first female political scientists, Prof. Dr. Suna Kili, viewed this process as a kind of enlightenment struggle, conceptualizing it in her unique "Atatürk Revolution Model." She explored this transformation from Ottoman to Republican modernization extensively in her works and articles, analyzing it through the lens of political science and its concepts. She emphasized themes such as nationhood, nationalism, political participation, traditional authority, and charismatic leadership when examining the period from the start of the national movement to Atatürk's passing (1919-1938). Besides political modernization, she addressed cultural, economic, and social modernization, though she prioritized political modernization due to her background as a political scientist.

Prof. Dr. Suna Kili, a graduate of American College for Girls, completed her undergraduate, master's, and doctoral studies in political science and international relations in the United States. Her doctoral thesis focused on political developments in Turkey from 1945 to 1950. After returning to Turkey, she began working at Robert College in 1958 and continued at Boğaziçi University until her retirement.

According to Prof. Dr. Suna Kili, the Atatürk Revolution, a model of modernization, started with a national independence movement and continued through what she called "revolutionary initiatives." These initiatives occurred predominantly during Mustafa Kemal Atatürk's time, persisted despite counter-revolutions, and maintained continuity afterward.

Prof. Dr. Suna Kili divided the Atatürk Revolution Model into three stages: unity, authority, and equality. The unity phase was predominant until the opening of the Grand National Assembly, with public participation fostered through documents like the Havza and Amasya Circulars, as well as the Erzurum and Sivas Congresses. After Mustafa Kemal resigned from the military and was elected head of the representative council, the national movement gained a leader, attempting to establish authority amid a power vacuum. With the assembly's opening, the national movement gained a legitimate foundation, intertwining the unity and authority stages.

This article references Prof. Dr. Suna Kili's works and articles, newspaper articles, and the sources she used, as well as the works of other scholars like Prof. Dr. Ahmet Mumcu and Prof. Dr. Hamza Eroğlu, who have written on Turkish Revolution History from different disciplines while examining their preferred concepts alongside Prof. Dr. Suna Kili's.

Prof. Dr. Suna Kili did not view the Atatürk-era modernization as a continuation of Ottoman modernization, which was frequently interrupted and never fully embraced by society. In this regard, the study draws on the views of scholars like Niyazi Berkes and Daniel Lerner, concluding that, despite sharing the path to national sovereignty with the Ottoman modernization, the Republican modernization took a distinctly different trajectory.

During the Atatürk era in Turkish modernization, the formation of modern political institutions and the establishment of authority occurred despite religious-traditional authority. As a charismatic leader, Mustafa Kemal filled the power void differently from religious-traditional authority. Political modernization reached a significant milestone with the Representative Council, the opening of the Grand National Assembly, and the creation of the 1921 Constitution, facilitating public participation and transitioning from individual to national sovereignty. The abolishment of the sultanate reflected this change, marking the equality phase in the Atatürk Revolution Model through nationwide economic, social, and political inclusion.

Political scientist Prof. Dr. Suna Kili considered significant reforms—such as the abolition of the sultanate, the proclamation of the Republic, the removal of the caliphate, and advancements in education, law, and health—as interconnected steps in the revolution. The Turkish Revolution, which led 20th-century independence movements, not only achieved independence but also initiated modernization efforts.

Prof. Dr. Suna Kili identified six principles underlying the Atatürk Revolution Model, distinct from capitalist and socialist development models: nationalism, republicanism, populism, secularism, statism, and revolutionism. These principles were integrated from the start of the national movement and sought to shape the national consciousness, eventually becoming known as “Kemalism” in the 1927, 1931, and 1935 congresses of the Republican People’s Party. The stages of unity, authority, and equality in the Atatürk Revolution Model were grounded in these six principles, which defined the framework of this model. The goal was to achieve societal progress and transformation to reach the level of contemporary civilization. Prof. Dr. Suna Kili advocated that the revolution should be conveyed chronologically, instilling revolutionary awareness in young generations across all educational institutions.

Giriş

Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform’la birlikte bilgi Avrupa’da teknolojik gelişme ve iletişime yansımıştır. Aklın ve seküler olanın öne çıkarılarak değişim ve dönüşüme yol açması 18. ve 19. yüzyıl düşünürlerince, geçmişi 6. yüzyıl Orta Çağ Latinesine kadar geri götürülebilen “modernus” kavramıyla nitelendirilmiş, diğer Avrupa dillerinde ise “modernity”/(çağdaşlık), “modernization”/(çağdaşlık)¹ sözcükleri kullanılmıştır. “Çağdaşlık” sözcüğü, siyasal, ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmede en ileri olan devletlerin ortak özelliklerini belirtmek üzere yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Batı dışındaki toplumların, çağdaş olan devletlerin sahip oldukları söz konusu özellikleri elde etme süreci “çağdaşlaşma” olarak ifade edilmiş olmakla birlikte bu süreci ifade eden tek sözcük değildir. “Batılılaşma”², “Yenileşme”³ kavramları da tercih edilmiştir. “Modernlik”, rasyonel düşüncenin ortaya çıkması ve zihniyetin değişmesiyle bir hareket ya da akım olarak ortaya çıkmaya da aklın ve toplumun özgürleşmesine giden yolu açmış, Batılı insanın algısı değişmiştir.⁴ Yeni düşünce ve yaşam tarzı eski olanı geriletmiş, birey odaklı yetkinleşme ve özgürleşmenin önünü açmıştır. Modernlik de milliyetçilik, iş bölümü, siyasal katılım, örgütlenme, artan tüketim, sanat ve edebiyata ilgi, sanayii gibi alanlarda kendini göstermiştir. Zamanla dünyaya yayılan süreç Batılı toplumlarda bireyden devlete doğru bir gelişim gösterirken siyasal, ekonomik ve bilimsel alanda köklü değişikliklere uğratmıştır. Avrupa, Batı dışı toplumlara karşı siyasal üstünlüğünü sömürgecilik ve emperyalizm üzerinden sürdürmüştür. Batı zihniyeti, edindiği tarihsel deneyimin zorunluluğu ile kendi dışındaki toplumları modernleşmeye uyma veya uymama tercihi ile bırakmıştır.⁵

Batı dışı toplumlar, geri kalmışlık ve geç kalmışlık psikolojisi ile hareket etmiştir. Askeri yenilgilere bağlı siyasi egemenlik kaybı Batı dışı toplumları endişelenmiştir. Batılı emperyalizmin çok yönlü saldırısına maruz kaldıkları ölçüde kendilerini korumak ve güçlendirmek adına modernleşme askeri alandan başlamıştır. Osmanlı modernleşmesinde olduğu gibi ordu ve bürokrasi etkin bir rol oynamıştır. Modern eğitim ve teknik donanmış ordu, iç güvenlik kadar dış politikada da üstünlük sağlayacağından yenilgileri sonlandırmak üzere güçlü ordu kurulması yoluna gidilmiştir. Devletin mutlak bir güçle donatılması Cumhuriyet modernleşmesine miras kalmıştır. Dışarıdan uzman getirmek, yurt dışına öğrenci göndermek gibi modernleşme kanallarına başvurulmuştur. Yurt dışından dönenler edindikleri bilgi, görgü ve tecrübeyi yayma yoluna gidince modernleşme sivil alana da yayılmıştır.⁶ Bu durum Tanzimat Dönemi (1839-1876) sürecinde ve hatta sonraları geleneksel-modern çatışmasını başlatmış, ikiliklere yola açmıştır. Osmanlı’da geç kalmışlık, geride kalmışlık dikkati çekerken, Cumhuriyet döneminde bilhassa Atatürk modernleşmesinde siyasal, kültürel, ekonomik ve toplumsal dönüşümü yoğun bir şekilde gerçekleştirmek ön plana çıkmıştır.⁷

Batı dışı toplumlarda modernleşmeye devlet öncülük eder. Batı dışı toplumlar değişime ve dönüşüme maruz kalırken, diğer taraftan da emperyalizme karşı mücadele ederler. Siyasal önderleri, anti-emperyalist, siyasal ve

¹ Cyril E. Black, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Çev. Fatih Gümüş, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986, 4-5.

² İlber Ortaylı, “Batılılaşma Sorunu”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt II, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

³ Suna Kili, “Türk Dil Devriminin Yenileşme Çabamızdaki Yeri”, *Bilimsel Bildiriler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.

⁴ Halis Çetin, “Geleneksel ve Değişim Arasında Kriz Türk Modernleşmesi”, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 25 (2003), 11-13.

⁵ Celal Metin, “Bir Tarihsel Süreç Olarak Modernleşme”, *Tarihin Peşinde*, 25 (2021), 75; Black, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, 7.

⁶ Seyfi Yıldırım, “Atatürk Dönemi Modernleşmesinin Temel Dinamikleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, 22-24 Ekim 2008, Isparta, 2008, 43.

⁷ Ortaylı, “Batılılaşma Sorunu”, 137; Black, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, 59-60; Çetin, “Geleneksel ve Değişim”, 23-24.

milliyetçi bağımsızlığı ön plana çıkaran bir modernleşmeye girerler ve kalkınmayı kendi imkanları ile gerçekleştirirler. Bu noktada Batı dışı toplumlar, tarihsel geçmişi ve değerleri yüceltirken insan kaynağının yeteneklerini ön plana çıkarmışlardır. Üzerinde oturdukları vatan, sahip olunan geçmiş, birlik ve beraberlik ruhu ile harmanlanmış çağdaş uygarlığa ulaşma ideolojisi ile şekillenmiş, toplumsal beklentilerin üzerine çıkmışlardır. Modernleştirici bir lider olarak Atatürk, devletin modernleştirici misyonunu, birlik ve beraberlik ruhunu savunmuştur.⁸

Batı dışı toplumlarda modernleşmenin alt yapısı oluşurken dünyevi hukuk kuralları ön plana çıkmış, siyasal kültür, toplumsal katılım yönünde kökten bir değişikliğe uğramıştır. Din ve gelenek yerine kültürün birleştirici imkân ve söylemlerinden yararlanılmıştır. Sonunda ulusal devlet ideolojisi olan ulusçuluk gündeme gelmiş olur. Batı Avrupa’da modernleşmenin ortaya çıkışı ile ulusal devlet olgusu hemen hemen aynı zamana rastlar. Ulusal devlet, siyasal katılıma bağlı olarak Geç Yeni Çağ’da dönüşerek ya da yıkılarak ortaya çıkan siyasi toplulukların adıdır. Laik ilkeler, seküler yönetim, kutsal ya da soyluluğa dayanmayan siyasal iktidar, modernliğin adıdır. Tarihin bir döneminde etnik olan ulus olma, süreç içerisinde dönüşerek dil, tarih, coğrafya, kültür ortaklığı, siyasal bir olgudur. Vatan sevgisi ve bir millete ait olma duygusu içeren ulusçuluk ise tamamen modern olma ile ilgilidir. Modernleşmenin yönünü ve biçimini belirlemiş, anti-empyralizm ve bağımsızlığı ortaya çıkarmıştır.⁹

Bir değişme ve gelişme kuramı olan modernleşme kuramı, II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan sosyal bilim çevrelerince ortaya atılmıştır. Toplumların geleneksellikten modernleşmeye uzanan evrensel bir sürece muhatap oldukları takdirde gelişeceklerini ifade eder. Batı dışı toplumların nihai olarak modernleşeceğini savunur. 1950’li ve 1960’lı yıllar etkin olduğu yıllardır. Bu geçişin aşamalı olarak gerçekleşeceğine yönelik olarak kavramsallaştırılmıştır.¹⁰ Shmuel Noah Eisenstad, modernleşmeyi 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da ortaya çıkan, 19. ve 20. yüzyılda ise Avrupa’nın geri kalan taraflarına ve Asya, Afrika ve Güney Amerika’ya yayılarak siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda ortaya çıkan dönüşümler olarak tanımlamıştır.¹¹ Daniel Lerner, okur-yazarlık oranının artması, şehirleşme, siyasal katılım, kitle haberleşme araçlarının varlığıyla sosyal ve siyasal dönüşüm üzerinde durmuştur. Geleneksel toplum, geçiş toplumu, modern toplum ayrımı yapmıştır.¹² S. Hungtinton ise modernleşmeyi siyasal gelişim ile özdeşleştirir. Bunun özünde ise siyasal katılım yer alır. Siyasal gelişmeyi ilerleten devletler ulus devlet sürecine girerler. Akılcı olması, çoğulculuğa önem vermesi de siyasal gelişimin, modernleşmenin tanımında yer aldığını ifade eder.¹³

Bu çalışma, Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğinde başlayan ulusal eylemin ve peşinden gelen devrimlerin modernleşme kuramının, siyaset bilimci Prof. Dr. Suna Kili’nin tabiriyle Atatürk’ün çağdaşlaşma (modernleşme) modelinin değerlendirilmesine yöneliktir. Prof. Dr. Suna Kili’nin Amerikan Kız Koleji’nde başlayan ortaöğrenim hayatı ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ve İngiltere’de siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümündeki yükseköğrenim hayatı, 1960’lı yıllara doğru başlayan akademik hayatı, Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türk Devrimi genelde bir siyaset bilimi, özelde ise modernleşme kuramı çerçevesinden değerlendirilmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşı, devrimler ve Atatürk ilkelerinden oluşan Atatürkçülüğün Suna Kili’nin tabiriyle Atatürk Devrim Modeli’nin bir incelenmesidir. Prof. Dr. Suna Kili ve tarihçiliği hakkında ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Özellikle Suna Kili’nin Atatürk Dönemi modernleşmesine yönelik yazdığı makaleler, eserleri, gazete makaleleri üzerinden tarihsel yöntem ışığında çalışılırken kaynakçasında yararlandığı eserler de dikkate alınmıştır. Atatürk’ün yaşam süresindeki Türk modernleşmesi üzerine Suna Kili’nin düşünceleri ele alınırken Prof. Dr. Hamza Eroğlu (doğ. 1922) ve Prof. Dr. Ahmet Mumcu (doğ. 1937); ayrıca Suna Kili’nin Osmanlı modernleşmesi ile Atatürk Dönemi modernleşmesi hakkındaki düşünceleri Anglo-Sakson eğitim çevresinden gelen akademisyenlerin görüşleriyle birlikte değerlendirilmiştir.

Suna Kili’nin Ortaöğrenim ve Yükseköğrenim Yılları

1929 doğumlu Suna Kili, yaşam tecrübesinden hareketle tutarlı ve uzun vadeli devlet politikası takip etmek üzere yüksek seciyeli siyasi önderlerin varlığını savunmuştur. Ulus ile yönetim arasındaki saygı ve sevgiye yönelik

⁸ Metin, “Geleneksel ve Değişim”, 80-84.

⁹ Metin, “Geleneksel ve Değişim”, 87-89.

¹⁰ Fahrettin Altun, *Modernleşme Kuramı Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: Küre Yayınları, 2.Baskı, 2011, 13, 16.

¹¹ S. Noah Eisenstad, *Modernleşme, Başkaldırı ve Değişim*, Çev. Ufuk Coşkun, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2.Baskı 2014, 12, 35.

¹² Turgay Yerlikaya, “Niyazi Berkes ve Daniel Lerner’da Türkiye Modernleşmesi”, *Muhafakâr Düşünce*, 56, Ocak-Haziran 2019, 244.

¹³ Samuel P. Hungtinton, “Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22, Çev. Ergun Özbudun, 1, 58.

sorunların çözümündeki temel faktör, ulus ile devletin çıkarlarının korunduğuna dair güven ve inancın bireylerde oluşmasıdır.¹⁴

Suna Kili, ortaöğrenimini İstanbul Amerikan Kız Koleji'ni bitirdikten sonra ABD'de Bryn Mawr Kolej'de lisans, yüksek lisans ve doktora yapmıştır. "Party Developments in Turkey, 1945-1950" isimli doktora tezini 1953'te bitirmiştir.¹⁵ Anadal olarak Siyaset Bilimi, yan dal olarak uluslararası ilişkiler aldığı yükseköğrenim hayatında Bryn Mawr Kolej'de 'de Peter Bachrach, Roger H. Wells'den, Berkeley'de ise Leslie Lipson, Frank M. Russel ve Hans Kelsen'den ders almıştır. Lisansüstü eğitimini 1958'de bitirmiş ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kısa bir süre asistanlığın ardından 1958 sonbaharında akademik kariyerine Boğaziçi Üniversitesi'nde devam etmiştir.¹⁶

19. yüzyıl Osmanlı modernleşmesinde eğitim alanında açılan yabancı okullardan birisi ve en uzun soluklusu olanı Robert Kolej ve Arnavutköy Amerikan Kız Kolejleri'dir.¹⁷ Suna Kili, Amerikan Kız Koleji'nin 1946 mezunlarından.¹⁸ Lisansüstü çalışmalarını tamamlayıp Türkiye'ye döndükten sonra bir süre de Robert Kolej'de çalışmak üzere İstanbul'a geçtiğinde ilk öğrencileri mühendislik bölümünden olmuştur. Ardından İş İdaresi ve İktisat Bölümü açılınca her ikisinde de ders vermiş, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin çekirdek kadrosunda açıldığından beri yer almıştır.¹⁹ Söz konusu kurumda sosyal bilimci olarak yalnızca Suna Kili yer almıştır ve 1971'e kadar lisans ve lisansüstü düzeyde Siyaset Bilimi alanında Anayasa Hukukuna Giriş, Demokrasi Teorisi, Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Örgütler, Siyasal Partiler, Siyasal Davranış, Örgütlenme, Siyasal İletişim, Türk Siyasi Kültürü, Türk Anayasal Gelişmeleri, Uluslararası İlişkiler, Ulusal Organizasyonlar derslerinin yanı sıra 1960'lı yılların başından beri Türk Devrim tarihi dersini okutmuştur.²⁰

1962-1963'te Rockefeller Vakfı'ndan doktora sonrası (post-doctorate fellowship) kazandığı burs ile London School of Economics and Political Science, Colombia ve Princeton Üniversitelerinde Türk Anayasa ve Siyaset süreçlerine Batı'nın etkisi üzerine araştırmalar yapmıştır. 1960'tan sonra Türk Anayasa düzeni üzerine kendisine has düşünceleri ile akademisyenler için ilham kaynağı olmuş, erkek egemen akademik hayata girmiştir.²¹

Robert Kolej Yüksekokulu, 1971'de Boğaziçi Üniversitesi adıyla özerk bir devlet üniversitesine dönüşmesinden sonra, önceden Robert Kolej olarak ifade edilen lise kısmı ve Amerikan Kız Koleji kökenli mezunu olup ABD'de lisans ve lisansüstü çalışmalar için giden, doktora çalışmalarını tamamlayıp yurda dönen öğrencilerin öğretim üyesi olarak Boğaziçi Üniversitesi'nin kadrolarında çalışması için özen gösterilmiştir. Bu öğrencilerin hemen hepsi araştırmalarını Türkiye üzerine yapmıştır. Bunlardan birisi de siyaset bilimci Prof. Dr. Suna Kili'dir.²²

Suna Kili, Türkiye İş Bankası Siyasal Bilim Büyük Ödülü (1981)²³, Türk Dil Kurumu Bilim Dil Ödülü (1981)²⁴, Arjantin Tarih Kurumu üyeliğine seçilme (1986), Rockefeller Foundation Bellagio Ödülü (1992), Fullbright

¹⁴ Suna Kili'ye Armağan Cumhuriyet'e Adanmış Bir Yaşam. Ed. Oya Köymen, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1998, 1.

¹⁵ library@brynmawr.edu.

¹⁶ Suna Kili'ye Armağan, s. 3-4. Bakınız. Ek-2.

¹⁷ 1863'te bir erkek okulu olarak açılmıştır. Amerikalı ve İngiliz birkaç öğrenci ile açılan okula Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayri müslim cemaatin çocukları da ilgi göstermeye başlar. Farklı milletlerin bir arada bulunması hasebiyle din yerine "dil" in birleştiriciliğinden yararlanılmıştır. 1871'de kızlar için Amerikan Kız Koleji (American Girls College) adıyla başka bir okul açmıştır. Kız Koleji'nden mezun olan ilk Türk kızı Halide Edip olmuştur. Gerek Osmanlı gerekse de Cumhuriyet Dönemi'nde sosyal hayatımıza katkı veren pek çok kadın yetiştirmiştir. Her iki okul 1929 Ekonomik Krizi koşullarında 1932'de bağımsız yapıları devam etmek koşuluyla birleştirilmiştir. Robert Academy denilen ortaokul kısmı, 1958'de son öğrencilerini almış ve liseye dönüşmüştür, 4 yıllık olan Robert Kolej denilen lise kısmı da 1959'da yüksekokula dönüşerek yine Robert Kolej denmiştir. [Fatma Acun, "Arnavutköy Amerikan Kız Koleji ve Meşhurları", CTAD, 22 (Güz 2015), 419; Çolakoğlu-Demirci, Boğaziçi'nde Yanan Ateş, 24, 36-39].

¹⁸ Acun, "Arnavutköy Amerikan", 420.

¹⁹ <https://haberler.bogazici.edu.tr/tr/haber/prof-dr-suna-kiliyi-kaybettik>, Prof. Dr. Aysegül Toker'den aktaran.

²⁰ Oya Köymen, ed. Suna Kili'ye Armağan Cumhuriyet'e Adanmış Bir Yaşam, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1998), 1; Suna Kili, "Devrim Tarihi Dersinin Dünü, Bugünü, Yarını", Cumhuriyet, 2; Bakınız. Ek-1.

²¹ Suna Kili'ye Armağan, 4; <https://haberler.bogazici.edu.tr/tr/haber/prof-dr-suna-kiliyi-kaybettik>, erişim 02.01.2025.

²² Çolakoğlu-Demirci, Boğaziçi'nde Yanan Ateş, 112-115.

²³ Türkiye İş Bankası tarafından 1980-1998 yılları arasında Türk edebiyatına, toplum ve insan bilimlerine, sanatına yapıcı, üretken, destekleyici etkinlikleriyle katkıda bulunan T.C. vatandaşlarını onurlandırmak, özendirmek üzere verilen ödüldür. Suna Kili de siyaset bilimci gözüyle Bir Çağdaşlaşma Modeli: Atatürk Devrimi adlı eseriyile bu ödülü almıştır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye_İş_Bankası_Büyük_Ödülü, erişim 02.01.2025.

²⁴ Türk Devrim Tarihi adlı eserinde Türkçe'nin kullanılmasında mümkün olduğu kadar arılaştırmaya özen göstermiştir.

(Uluslararası Anlayış) Ödülü (1992-1993), Aydınlanmanın Kadını Ödülü (1998)²⁵ gibi pek çok akademik kuruluştan ödül almıştır.

Uluslararası kuruluşlarda da faaliyet göstermiştir: International Association of Constitutional Law (Uluslararası Anayasa Hukuku Derneği) nin faal üyesidir; International Association of Political Science- IPSA (Uluslararası Siyasal Bilimler Derneği) nin Siyasal Eğitim Komitesi'nin 2. başkanıdır; International Association of Political Psychology (Uluslararası Siyasal Psikoloji Derneği) konsey üyesidir, ASSARTI (Arap Bölgesi, Türkiye ve İran Sosyal Bilimler Derneği) nin üyesidir.²⁶

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden emekli olan Suna Kili, zatürreden 29 Temmuz 2015'te vefat etmiştir.²⁷

Siyaset Bilimi Çerçevesinden Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi Anlatımı: Atatürk'ün Devrim Modeli

Modernleşme kuramı, II. Dünya savaşı sonrasında Batı dışı toplumların kendilerine yönelik bakışını değiştirmek üzere ortaya atılan yaklaşımdır. Batı dışı toplumların nihai olarak modernleşeceğini savunmaktadır. Daha çağdaş bir terminolojiyle ele alınarak ilkel-uygar, yerine geleneksel-çağdaş kavramları tercih edilmiştir.²⁸

20. yüzyılın önde gelen olgusu bağımsızlaşma özlemidir. Asya ve Avrupa'daki devletler, kendilerini sömüren devlete karşı mücadele ederken Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Arap ülkeleri ise Osmanlı İmparatorluğu'ndan koptuktan sonra kaynaklarını sömürmeye çalışan devletlere karşı durmaya çalışmıştır. Anadolu Türklerinin emperyalist devletlere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi ve ona paralel Atatürk Devrimi ise sömürge uluslara rehber olurken bağımsız olmanın “*yeni içeriği*”²⁹ “*tam bağımsızlık*”³⁰ olmuştur. Suna Kili, bağımsız kalmanın modernleşme ile sürdürülebileceğini savunarak öncelikle siyasal bağımsızlığı gerçekleştirmek gerektiğini öne sürmüştür.³¹ Bilhassa siyasal modernleşme hususunda Daniel Lerner, Shmuel Noah Eisenstadt, Dankwart A. Rustow ve Samuel P. Huntington'ın modernleşme, siyasal değişime yönelik eserlerinden yararlanmıştır. Kili, modernleşmeye ilişkin görüşlerini *Cumhuriyet Halk Partisi'nde Gelişmeler* adlı eserinin giriş kısmında yer vermiştir. Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan ulusal bağımsızlık ve devrimlere yönelik yaklaşımının bir modernleşme süreci olduğundan hareketle Atatürk Devrimi modernleşmesinin kuramı üzerine çalışmıştır. Çalışmamız diğer disiplinlerden olup Türk Devrim Tarihi ders kitabı yazar Hamza Eroğlu ve Ahmet Mumcu'nun eserleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Hamza Eroğlu, bir kurtuluş ve yenilik hareketi olarak ifade ettiği ulusal bağımsızlık ve ulusal egemenlikle iç içe verilen mücadeleyi devrim kavramı açısından değerlendirmiş, “*Atatürk Devrimi*”, hatta “*Büyük Türk Devrimi*”³² olarak tanımlamıştır. Devrim, ihtilal, hükümet darbesi üzerinde durmuştur. Türk Devriminin amacını yeni bir devlet kurma fikri olduğunu ileri sürmüştür.³³ Hukuk tarihçisi olarak Ahmet Mumcu ise tarihsel açıdan toplumların yaşadığı değişikliğin uzun ve yavaş seyredenine evrim, kısa süreli olanına ihtilal olarak nitelendirirken ve peşinden de devrimin geldiğini belirtmiştir. Devrim, ihtilal sonucu yıkılan düzenin yerine yenisini koymaktır ve böylece devrim tamamlanır. Mumcu, 20. yüzyıldaki devrimlerin oluşma nedenleri arasına “*ileri ülkelerin*”³⁴ ekonomik ve siyasi üstünlüğüne son vermenin eklendiğini ve üstesinden gelmenin ön şartını Bağımsızlık Savaşı ile siyasi ve ekonomik bağımsızlığın kazanılması olduğunu ileri sürmüştür. Mustafa Kemal ve kadrosunun önderliğinde gerçekleşen Türk devriminin değişimi gerçekleştirmiş olduğunu ileri sürerken devrim kavramı ile ilişkilendirerek anlatmış, nihai hedefin devlet kurmak olduğunu belirtmiştir.

²⁵ Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinde kadın hakları devriminden yararlanan ve bu coşkuyu gelecek kuşaklara aktaranlardan Felsefe alanında Prof. Dr. Bedi Akarsu, Tıp alanında Prof. Dr. Ayhan Çavdar ve Prof. Dr. Olcay Nezyi, İktisat alanında Prof. Dr. Gülten Kazgan, Sosyoloji alanında Prof. Dr. Mübeccel Kıray, Siyaset Bilimi alanında Prof. Dr. Suna Kili ve Prof. Dr. Nermin Abadan Unat, Hukuk alanında Prof. Dr. Nihal Uluocak'a 14 Ekim 1998'de ödül verilmiştir. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/8-bilim-kadinina-aydinlanma-odulu-39042893>, erişim 02.01.2025.

²⁶ <http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/kisi/81700/suna-kili>, erişim 02.01.2025.

²⁷ <https://haberler.bogazici.edu.tr/tr/haber/prof-dr-suna-kiliyi-kaybettik>, erişim 02.01.2025. Bakınız Ek-3.

²⁸ Yerlikaya, “Niyazi Berkes”, 244.

²⁹ Suna Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*, b.y.y.: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1998, 6.

³⁰ Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 6.

³¹ Suna Kili, “Dünyada ve Türkiye’de Çağdaş Ulusçuluk”, 2.

³² Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 5.Baskı, 1977, 10.

³³ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 8-10, 27.

³⁴ Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 9.Baskı, 1984, 5.

Tam bağımsızlık modernleşmeyi başarmak, zafere dönüştürmekse toplumun tamamının kültürel, siyasal, ekonomik, sosyal muhtevasının değişmesiyle olanaklı hale gelir. Suna Kili bu noktada siyasi bağımsızlık sürecinde çıkarları zedelenenlerin, yeni yönetimin başarısızlığı için uğraşacaklarını dile getirmiş, benzer geçişe maruz kalan toplumlar için en büyük üç sorun tespit etmiştir: “Birlik, otorite, eşitlik”³⁵. Bu kavramlarla, çağdaşlaşma mücadelesini ulusal birliği sağlamak, otoriteyi ortaya koymak, eşitliği gerçekleştirmekten ibaret basamaklara ayırmıştır. Böylelikle radikal hamleleri ve devrimin amaçlarına ne boyutta ulaşabildiğini ortaya koymak istemiştir.³⁶ H. Eroğlu’na göre Türk Devrimini üç evrede geliştirmiştir. Yeni bir düzenin tohumlarını ortaya atıldığı fikri evresi, bazı şartların tesiriyle oluşan ihtilal evresi ve yeni düzenin kurulmaya çalışıldığı reformların yapıldığı üçüncü evredir. Eroğlu’na göre Türk Devrimi pragmatik mahiyette gelişmiştir, teorik ve ideolojik hazırlığı yoktur. Mumcu, Türk Devrim sürecini savaş, ihtilal ve devlet kurma süreci olarak üç evreye ayırmıştır.³⁷

Bilhassa II. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda sömürge halinden kurtulan ve modernleşmek isteyen ülkeler için kendi gelenekleriyle uzlaşmayan Batı tipi ya da Marksist modellerle başarıya ulaşmaları zordu. Söz konusu ülkeler, bu modellerin dışında sömürgeci, mazlum ulusların kaynaklarına el koyanların işgaline uğrayan Osmanlı İmparatorluğu üzerinde Anadolu’da başlayan bağımsızlık mücadelesini, Türkiye Cumhuriyeti’ni örnek aldılar. Mustafa Kemal, henüz 1922’de Millî Mücadele’nin tüm mazlum uluslara örnek olacağını, Doğu uluslarının da bu yolda yürüyeceğine inandığını Türkiye’nin kendi hesabına bir girişim olmadığını savunmuştur. Atatürk Devrimi sömürge halklarına esin kaynağı olmuş, söz konusu ülkelerin seçkinleri Millî Mücadele’yi izleyerek oluşturdukları kadrolarla bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.³⁸ Mustafa Kemal, ulusal bir model oluşturmuştur. Kişisel yararı toplum yararının üzerinde tutmayan bir çağdaşlaşma modelidir. Atatürk Devriminin, modernleşmeyi hedefleyen toplumlar için örnek alınmış olması onun evrensel ve ayırıcı özelliğidir. Tunus’un ulusal bağımsızlık mücadelesinin önderi Burgiba’nın gözünde Atatürk, bir kahramanıdır. Pakistan’ın önderi Muhammed Ali Cinnah’ın mücadelesine ivme kazandıran bir faktördür. Kenyalı bilim adamı Ali Mazrui de Atatürk’ü yalnız Türklerin değil, tüm mazlum ulusların önderi saymaktadır.³⁹ Fransız Devrimi, Kıta Avrupası ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkan coğrafyasında bağımsız olma, kopma eylemlerine yol açıysa Atatürk Devrim Modeli de sömürgecilğe karşı olduğu için sömürge halinden kurtulmak isteyen, hatta gelişmekte olan ülkelere rol model olmuştur.⁴⁰ Eroğlu’na göre, devlet kurma ve devleti yönetmede Türk Devrimi eskisinden farklı ve orijinal yöntemler getirmiş olmakla hem Türk toplumu, hem de insanlık için bir modeldir.⁴¹ Mustafa Kemal’in eseri Atatürk Devrim Modeli, II. Dünya Savaşı sonuna kadar Türkiye çapında iken II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünya çapında bir model olmuştur. Suna Kili’ye göre Kapitalist ve Marksist modeller arasında üçüncü bir modeldir.⁴²

Suna Kili’ye göre bir modernleşme modeli, ülkenin hangi kesiminden olursa olsun toplumun tüm kesimlerini kucaklayabildiği, dahil edebildiği ölçüde, sistemin parçası haline gelebildiği ölçüde, yurttaşlık bilinci edinebildiği, kazançla sorumlulukları ortaklaşa paylaşabildiği, adil, eşitlikçi bir anlayışla imkanları dağıtabildiği ölçüde etkinlik ve devamlılık gösterir. Toplum, bireyleri de sisteme bağlar. Osmanlı İmparatorluğu’nda olduğu gibi başarılı olamadığında bir hanedanın yönettiği imparatorluktan yeni bir ulusal ideoloji ve yeni bir yönetim ortaya çıkar.⁴³

“Atatürk Devrim Modeli”nde Birliği Sağlamak

Her devrimin düşün aşaması vardır. Amerikalı antropolog C.W.H. Hart, toplumu düşünce yönünden hazırlamadan değişim ve devrimin gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını, Mustafa Kemal Atatürk hariç hiçbir liderin toplumun hazır olmadığı bir ihtilal ve devrimi başaramayacağını altını çizmiştir.⁴⁴ Kili’ye göre Türk Devrimi kendi şartları içerisinde doğmuş ve gelişmiştir. Benzer bir düşünceyi Eroğlu da dile getirmiş ve Türk Devrimi’nin

³⁵ Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 11.

³⁶ Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 22-23.

³⁷ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 5-7, 25.

³⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1906-1938), Cilt II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: Divan Yayıncılık, 5.Baskı, 2006, 43.

³⁹ Suna Kili, “Mazlum Uluslar ve Türkiye”, 2.

⁴⁰ Suna Kili, “Atatürk’ün Devrim Modeli”, *Atatürk Ansiklopedisi*, Ankara: Atatürk Dil Tarih ve Yüksek Kurumu Başkanlığı, www.ataturkansiklopedisi.gov.tr, erişim 02.01.2025; Kili, “Mahmut Esat Bozkurt Hukuk Devrimi ve Çağdaşlaşma”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2/4 (1994), 275, 378; Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, b.y.y.: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000, 10.

⁴¹ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 284.

⁴² Suna Kili, “Atatürk’ün Devrim Modeli”; Kili, “Atatürk ve Bilimsel Gerçek”, *Uluslararası Atatürk Konferansı, 10-11 Kasım 1980*, Cilt II, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1981, 373.

⁴³ Kili, “Atatürk ve Bilimsel, 2; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 24-25, 58.

⁴⁴ Gürbüz Tüfekçi, *Atatürk’ün Düşünce Yapısı*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1986, 8. [C.W.H.Hart’tan aktaran]

kendi şartları içerisinde geliştiğini, teorik ve ideolojik hazırlığa sahip olmadığını vurgulamıştır.⁴⁵ Bir modernleşme modeli olarak Suna Kili'nin ifade ettiği Atatürk devrim modelinde ön şart bağımsız olmaktır. Ardından, geri kalmışlıkla baş etmek üzere modernleşmeye yönelinmiştir. Kili, "Birlik-otorite-eşitlik" ten oluşan bu üç aşamanın her modernleşme eyleminde başarıyla atlatılması gerektiğini savunmuştur.⁴⁶ Bunlardan birlik ve otorite konusu bazı durumlarda iç içe geçmiş durumdadır. Kili, ulusal eylemin başlangıcı olan birlik aşamasını 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ordu müfettişi sıfatıyla gelmesiyle başlatmıştır.⁴⁷ Hamza Eroğlu, bu süreci Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Grubu Ordularının dağıtıp İstanbul'a gelmesi, kendisine Anadolu'da bir vazife araması ve birlikte eyleme katılacağı kadrosunu oluşturmaya yönelik girişimleriyle başlatmış ve fikri hazırlık evresi olarak nitelendirmiştir. 19 Mayıs 1919'da ise ikinci evre olan aksiyon aşamasını başlatmış, 23 Nisan 1920'ye kadar ilk kısmının yaşandığını ve Lozan Antlaşması ile tamamlandığını belirtmiştir.⁴⁸ Ahmet Mumcu'ya göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla fiilen sona ermiş, ihtilal ve devrimi içine alan nihai hedef olan yeni bir devletin kurulması süreci başlamıştır. İzmir'in işgali ve gösterilen tepkiler, padişah ve hükümetin tepkisizliği hazırlık safhasını bitirmiş, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla eylem safhası başlamıştır.⁴⁹ Kili, bağımsızlık mücadelesine halkın katılımını, eyleme dahil edilmesini, birlikte yola çıkılmasını göz önünde bulundurarak 19 Mayıs'ı öne çıkarırken, Mumcu ve Eroğlu Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini öne çıkarmaktadır.

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması ve Erzurum Kongresi öncesine kadar sürdürdüğü ordu müfettişi sıfatıyla Anadolu ve Trakya'daki örgütlerle iletişim kurabilmesi, Kili'ye göre bir avantajdır. İkinci avantajı, Çanakkale Savaşını kazanmış bir komutan olarak Anadolu'ya geçerek halkın gözünde saygınlık kazanmasıdır. Samsun'a geldikten sonra önde gelen komutanlarla birlik ve otorite sağlamak üzere temasa geçmiştir.⁵⁰ Mustafa Kemal, Kili'nin "*kurtarma örgütleri*"⁵¹ olarak ifade ettiği müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin birleştirilmesi, İstanbul ve işgal kuvvetlerini kontrolünden uzak merkezi bir kuruluş oluşturulmasını sağlamak üzere harekete geçmiştir. Mustafa Kemal'in Ulusal Bağımsızlık Savaşına asıl katkısı, kurtarma örgütleriyle halife-sultan arasındaki bağı kurmayı başarmasıdır.⁵² İkinci aşamada her gittiği yerde sivil-asker önde gelen kişilerle görüşmüş, toplumun önde gelen kişilerine birlik olma çağrısında bulunarak onların zihinsel dokusunu Ulusal Bağımsızlık Savaşına, sosyo-kültürel gelişime hazırlanmıştır.⁵³ Havza Genelgesi'nde dünya kamuoyunun ilgisini çekecek gösteriler, toplantılar yapılmasını istemiştir. Millî Mücadele boyunca and, dua, vaaz gibi öğelere önem vermiştir.⁵⁴

Birliği sağlama, otoriteyi tesis etme konularında Mustafa Kemal'in ilk büyük girişimi olan Amasya Genelgesi, ulusal bir başkaldırı, "*ihtilal bildirisi*" dir. İlk defa olarak Türk anayasal gelişmelerinde "*ulusal irade*" kavramı ortaya atılmıştır. Suna Kili'ye göre uluslararası ilişkilerde Anadolu'da eylemini, önderini, uygulayıcılarını devreye sokmak olarak, Eroğlu ve Mumcu da benzer ifadelerle Amasya Genelgesi ile ulusal girişimin şahsi olmaktan çıkıp ulus adına yapıldığını, milli birlik ve dayanışma mahiyetine büründüğünü dile getirmiştir.⁵⁵ Erzurum Kongresi'ne (7/8 Temmuz 1919) kadar Anadolu'daki eylemin yürütme kurulu, lideri yoktur. Erzurum Kongresi öncesi ordu müfettişliği görevinden istifa etmesi ve sivil hale gelmiş iken kongreye başkan seçilmesiyle ulusal eylem liderini bulmuştur.⁵⁶ Aldığı kararlarla ulusal, delegeleriyle bölgesel olan Erzurum Kongresi ile Anadolu'da birlik sağlanmıştır. Osmanlı Devleti tüm ülkede varlığını duyuramadığı için otorite boşluğu oluşmuştur. Yeni ortaya çıkan bir "*siyasal güç*"⁵⁷ olarak Temsil Heyeti'ni "*Temsil Kurulu*"⁵⁸ olarak tanımlamış ve böylelikle otoritenin tesis edilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Kili, Mustafa Kemal'in ordu müfettişliğinden istifa ettikten sonra bir sıfatı kalmamasından hareketle Erzurum Kongresi'ne bir "*eylemin öncüsü*"⁵⁹ olarak başkan seçilmesini, ulusal irade için güven verici bulmaktadır. Eroğlu da Kili ile bu noktada hemfikirdir, böylece, ulusal eylemin bir başı

⁴⁵ Suna Kili, "Atatürk'ün Devrim Modeli", 35, 54-57.

⁴⁶ Kili, "Atatürk ve Bilimsel, 367.

⁴⁷ Suna Kili, "19 Mayıs 1919, Çağdaşlığa İlk Adım", 2.

⁴⁸ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 66-67, 82-83.

⁴⁹ Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 21-22.

⁵⁰ Suna Kili, "Erzurum Kongresi", *Büyük Larousse Ansiklopedisi*, İstanbul: Milliyet Yayınevi, 1972, 6:3801.

⁵¹ Suna Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 60.

⁵² Dankwart A. Rustow, "Devlet Kurucusu Olarak Atatürk", *Abadan'a Armağan*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1965, 579.

⁵³ Tüfekçi, *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, 172.

⁵⁴ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 40; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 60-61.

⁵⁵ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 45; Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 86; Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 35-36.

⁵⁶ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 45.

⁵⁷ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 61.

⁵⁸ Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 66.

⁵⁹ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 50.

olmuştur.⁶⁰ Mumcu, Karabekir'in kongre öncesi bağlılığını bildirmekle Mustafa Kemal'in önderlik ve çekicilik özelliklerini tartışmasızlığına dikkati çekmiştir.⁶¹

Ardından toplanan Sivas Kongresi'nde (4/11 Eylül 1919) Mustafa Kemal yine Temsil Heyeti'nin başına getirilmiştir. Sivas Kongresi sonuna kadar yapılan eylemler, birlik olmaya çağırma ve birliği yürütecek örgüt olan ve "*geçici bir hükümet*"⁶² gibi çalışacak Temsil Heyeti ile otoriteyi kurma çalışmalarıdır. Kongrede alınan kararlardan; Temsil Heyeti'nin gücünü "*kamuoyuna*"⁶³ göstermesi bakımından Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın Batı Anadolu Ulusal Kuvvetler Komutanlığına getirilmesi ile ulusal ve dünya çapında "*kitle iletişimi*"⁶⁴ ne verilen önemden dolayı *İrade-i Milliye* gazetesinin çıkarılması kararı ulusal birlik ve otorite oluşturmaya yönelik kararlardır. Siyasal gelişim ve siyasal katılımı kitle iletişiminin kanıtlandığından hareketle Kili, ulusal eylemin başından itibaren ciddiye alındığını vurgulamıştır. Yeni bir otorite olan Temsil Heyeti'ni 12 Eylül 1919'da İstanbul Hükümeti ve padişah ile tüm iletişim kanallarını kesmesi, "*gücünü saptama ve kanıtlamaya*"⁶⁵ yönelik ilk girişimdir ve kamuoyuna gücünü göstermesi bakımından önemli olduğu gibi kamuoyunun da menfaatinedir.⁶⁶

Temsil Heyeti'nin ikinci girişimi, Amasya Görüşmelerine (20/22 Ekim 1919) giden süreci yönetmesidir. Mumcu'ya göre bu eylem, Anadolu İhtilali'nin tanınmasıdır ve siyasal devrimin de başlamasıdır.⁶⁷ Amasya Görüşmelerinde İstanbul Hükümeti Temsilcileriyle Meclisin İstanbul dışında toplanması görüşülmüştür. Kili, Son Osmanlı Mebusan Meclisinde 1918 Mondros Ateşkesinin sınırları dahilinde "*oybirliği ile*"⁶⁸ kabul edilen Misak-ı Milli kararlarını, Anadolu'daki ulusal eylemin yasama organına egemen olduğunu göstermesi olarak ifade ederken, Mumcu ise ulusal eylemin zaferi olarak nitelendirmiştir.⁶⁹ İstanbul'un işgaline, Damat Ferit'in yeniden sadrazamlığa getirilmesine yol açmıştır. Ardından Anadolu'daki yeni otoriteyi ve lideri olan Mustafa Kemal'i "*dinsel silah*"⁷⁰ üzerinden yıpratmaya, tehdit etmeye yönelmişlerdir. Buna karşılık Mustafa Kemal'in, Anadolu'daki 153 müftü vasıtasıyla birlik oluşturma uğruna dinsel öğeleri kullanması, ulusal eylemin "*aynı silahla*"⁷¹ karşılık vermesi, ilk çıkışıdır. İkincisi ise Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması üzerine, Ankara'da yeni bir meclisin açılmasıdır, ki ulusal bir "*yasama ve yürütme organı*"⁷² oluşmuştur. İşgal kuvvetlerine karşı Ulusal Bağımsızlık Savaşı verilirken, içeride de saltanat yanlılarına karşı ulusal egemenlik savaşı verilmiş, işbirlikçilerin çıkardığı iç ayaklanmalarla mücadele edilmiştir.⁷³ Yeni otoritenin güçlenmesi sürecinde Mustafa Kemal, birlik olmaya ihtiyaç olduğu için ulusal egemenlik, kurtuluş, bağımsızlık, ulusal irade kavramları henüz toplumun çoğunluğu için ses getirmeyeceğinden "yüce padişah", "yüce halifelik" kavramları kullanılmış, saltanatın kaldırılıp cumhuriyet yönetimine geçilmesini bir sır gibi saklamıştır.⁷⁴ Mumcu da ustalıkla padişah ve halifenin her fırsatta gururlandırıldığını, geleneksel otoritenin üzerinin örtüldüğünü altını çizmiştir.⁷⁵

Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet öncesinde birliği güçlendirmeye yönelik bir adım olduğu gibi aynı zamanda devrimsel bir atılımdır. Bağımsızlık Savaşı kazanıldıktan sonraki süreçte ise geleneksel, dinsel Yüce Halifelik-Sultanlık denen birlik unsuruna gerek kalmamıştır. Cumhuriyet ilan edildikten dört ay sonra halifeliğin kaldırılması, Anayasa ve yasaların laik bir temele oturtulması hususunda önemli bir aşamadır.⁷⁶ Halifeliğe tutunanlar, "birlik" e zarar verici uygulamalara başvurmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra ulusal birliği oluşturmaya eğitim alanında güçleştiren üçlü bir sistemin önüne geçmek üzere tüm eğitim kurumları Tevhid-i Tedrisat Yasasıyla Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. 20 Nisan 1924'te kabul edilen Cumhuriyetin temel

⁶⁰ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 100.

⁶¹ Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 40.

⁶² Dankwart, "Devlet Kurucusu Olarak", 577.

⁶³ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 71.

⁶⁴ Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 67.

⁶⁵ Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 69.

⁶⁶ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 71; Hungtinton, "Siyasal Gelişme", 87.

⁶⁷ Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 46.

⁶⁸ Rustow, "Devlet Kurucusu Olarak", 577.

⁶⁹ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 76; Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 50.

⁷⁰ Rustow, "Devlet Kurucusu Olarak", 608; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 72.

⁷¹ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 83.

⁷² Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 72.

⁷³ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 89; Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 8; Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 52.

⁷⁴ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Cilt 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 9.Baskı, 2012, 1117; Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 37; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 73.

⁷⁵ Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 53-54.

⁷⁶ Suna Kili, "1961 Anayasası ve Devlet Anlayışı", 27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası, Ed. Suna Kili, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998, 52; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 52.

anayasası 1924 Anayasası ile egemenliğin koşulsuz olarak ulusa ait olduğu belirlenmiş, birliğin temelini ulusun oluşturduğu vurgulanmıştır. Kili, sarık, kalpak, külah gibi farklı başlıkların olduğu bir toplumda birlik sağlamak açısından 25 Kasım 1925 tarihli Şapka Kanunu'nun görünüşte şekilsel de olsa devrim için gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Ulusal birliği parçalamaya yönelik etki yapacağından ve otoriteyi sağlamak hususunda da tekke, zaviye ve türbeler 30 Kasım 1925'te kapatılmıştır. Takvim, saat ve ölçülerdeki değişim de birliği sağlamaya yöneliktir. İmparatorluk döneminde hukuk düzeninde de birlik yoktu. Her devrimin, her değişimin çağdaş yasal düzenlemelere gitmek zorun olduğunu belirten Kili, hukuk birliğini, laikliği, toplumsal alanda eşitliği sağlamak için 17 Şubat 1929'tan itibaren bir dizi yasa çıkarıldığını, yeni hukukçuların yetiştirilmeye başlandığını dile getirmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk dokuz yıldaki atılımlar; Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun açılması, Yeni Türk Alfabesinin kabulü, Millet Mekteplerinin ve Atatürk devrimlerinin halka yayılmasını sağlayan Halkevlerinin açılmasıdır. Bunlar ulusal birliği sağladığı gibi, ulusallaşma ve laikleşmeye de etki yapmıştır.⁷⁷

Bağımsızlık sonrasında asıl sorun; dilde, kültürde, yönetim biçiminde, inançta geleceği inşa edecek yeni ulus bilincini oluşturacak unsurların tümünde “ulusal birliği”⁷⁸, uluslaşmayı sağlama meselesi olarak karşımıza çıkar. Düşman, ülkeden çıkarıldıktan sonra halkı bir araya getiren etkenler yok olabilmektedir. Bütünleştirici uygulama ve yeni değer yargılarıyla modern boyutta ulusal birlik sağlanabilir.

“Atatürk Devrim Modeli”nde Otorite Sağlamak

Bağımsızlaşma temelli modernleşme eyleminde birlik kadar otorite de önemlidir. Yeni yönetim biçiminin gerekli kıldığı çağdaş bir siyasal yapıyı, kurumları oluşturma, siyasal işleyişin nasıl olacağı meselesidir. Bir başka deyişle siyasal kurumlaşmadır. Laik, özgürlükçü, demokratik, cumhuriyetçi bir yapıdır. “Yasal” bir otorite yoksa bağımsızlık, modernleşme ve toplumsal değişimi sağlamak mümkün değildir. Devrimin lideri Mustafa Kemal, en önemli sorunu otorite kurma konusunda yaşamıştır. İstanbul'daki yasal, dinsel otorite; işgalcilerle iş birliği içindedir ve ulusal eylemi desteklememektedir. Yürütme, yasal otoritenin elindedir. Dinsel, geleneksel, toplumsal otorite, yeni otoriteyi kabul etmeye de hazır değildir, sivil-askeri otorite son on yılın savaşlarından yorgun olmakla birlikte, halife-sultandan yanadır, onu korumaya eğilimlidir. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar, halife-sultanı geleneksel, dinsel otorite olarak kabul etmektedirler. Bu yüzden Mustafa Kemal ülkenin tek kurtarıcısı, kahramanı da denilen karizmatik lideri olma sürecinde halife-sultanlık kavramını kullanmaya özen göstermiştir. Bu ödün vermek değil, Mustafa Kemal'in “aşamalı siyasasının doğal sonucudur”⁷⁹. Karizmatik lider, iyi, gerekli olacağına inanılan toplumun güvendiği siyasal bir figür olarak modernleşme sürecindeki “edilgen” toplumu harekete geçiren, modernleşme sürecini başarıya ulaştıran kişidir. Toplumun ihtiyacı olan ortak duygu ve beklentiyi karşılayan kişidir.⁸⁰ Eroğlu, bu noktada Mustafa Kemal'i “Büyük Kurtarıcı” olarak nitelendirmiştir.⁸¹ Karizma, geleneksel toplumda devrimci tek güç olarak ifade edilmektedir. Karizmatik lider, geleneksel, yasal ve dinsel otoriteden farklı olarak otorite boşluğunun olduğu durumlarda ortaya çıkar. Mustafa Kemal'in başarısının anahtarı akılcı bir siyaset izlemesi, ulusuna güvenmesidir.⁸²

Bazen Mustafa Kemal, otorite konusunu, birlik konusunun önüne alabilmiştir. Çağdaş bir lider olarak Mustafa Kemal'in işgalcilerin Anadolu'ya girmeleri ve parçalamaları sürecinde, orduyu yanına alarak modernleşmekte olan bir toplum için otorite boşluğunu doldurmuştur.⁸³ Yapacağı devrimleri her yönüyle saptayarak gerçekleştirmemiştir. Talep halktan ya da bir örgütten gelmemiş, halkın yararına yapılmıştır. Mustafa Kemal, dünya tarihine olan merakı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu koşulları, çöküşünde etkili olan sosyo-ekonomik, siyasal etmenlerin rolünü, Avrupa devletlerini gelişmesini ve bu gelişmede ulus devletin ve

⁷⁷ Kili, “Devrimler”, *Büyük Larousse Ansiklopedisi*, Cilt V, İstanbul: Milliyet Yayınevi, 1972, 3116; Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt 3, 63; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 109-112.

⁷⁸ Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 76.

⁷⁹ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 83; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, s. 82.

⁸⁰ Metin, “Bir Tarihsel Süreç”, 107.

⁸¹ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 186.

⁸² Dankwart, “Devlet Kurucusu Olarak”, 577; Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 36-37; Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 22; Suna Kili, “19 Mayıs 1919, Çağdaşlığa İlk Adım”, 2.

⁸³ Suna Kili, “Siyasal Önderlik”, 2.

ulusal birliğin, siyasal otoritenin varlığını; Fransız İhtilali’ni ve Osmanlı’ya yansımaları üzerine okumuş, düşünmüştür. Kongreler vasıtasıyla halkın rızası alınmıştır.⁸⁴

Mustafa Kemal yeni bir örgüt ile toplumu kontrol altına alınabilirdi. Sivil bir lider olarak ulusa dayanan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk örgütüyle birlikte yeni bir otorite oluşturmaya çalıştı. Kongreler dönemi ardından siyasal kurumlaşma sürecinde en önemli aşama Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’nin (23 Nisan 1920) açılması ve 1921 Anayasası’nın kabulüdür. O güne değin potansiyel olarak çalışan Temsil Heyeti’nin “*yasal uzantısı*”⁸⁵ dir ve ulusal eylem, meşru (yasal) bir temele oturmuştur. Ulusun temsilcileri vasıtasıyla ulusun iradesine dayanarak örgütlenmiş, halkın katılımı sağlanmış ki bu da siyasal gelişmede önemli bir unsurdur.⁸⁶ TBMM açılmasıyla yeni devlet meşru temellere dayanmış⁸⁷, 1921 Anayasasıyla anayasal bir cepheye kavuşmuştur.⁸⁸ Anadolu halkının siyasal katılımının sağlanması yönüyle Anadolu ihtilali büyük oranda halka indirilmiştir.⁸⁹ Amerikalı sosyal bilimci ve modernleşme kuramı üzerine çalışan Daniel Lerner, geleneksel toplumun çoğulcu katılıma dayanmadığını dile getirir ki, bu da geleneksel toplumu, modern toplumdan ayırır.⁹⁰ Bu yüzden modernleşme anlamında bir siyasal kurumlaşmanın ilk büyük aşaması TBMM’nin açılmasıdır. Gelenekselliğin yaygınlaşmış olmasından dolayı siyasal katılım, demokratikleşme, ulusal irade gibi konular Batı dışı toplumlarda sorunlu ilerlemiştir.

Bağımsızlık Savaşı sürecinde siyasal bir otorite de meydana getirilmiş ve üzerinde başka bir güç olmadığı belirtilmiştir. Meclisin içinden çıkan hükümetin de, meclisin de başkanı, Mustafa Kemal’dir. 1921 Anayasasının kayıtsız şartsız ulusal egemenlikten söz etmesi yeni bir sisteme geçildiğinin göstergesidir. Meclisin üstünde başka bir güç olmadığına söylenmesi, halife-sultanın otorite olarak kabul edilmediği anlamına gelir. Ancak aleni olarak dile getirilmemiştir. Saltanatın kaldırılması, ulusal bağımsızlık eyleminin bir sonucudur. Geriye kalan dinsel otorite olan Halifelik 3 Mart 1924’e kadar devam etmiştir.⁹¹ Eroğlu da 1921 Anayasası’nı, dağılan Osmanlı İmparatorluğu’nun yerine yeni devletin kuruluşunun hukuki yönden belgelendiğinin göstergesi olarak ifade eder ve böylece TBMM’nin meşruluğu tanınmıştır.⁹²

24 Temmuz 1924’te yapılan Lozan Antlaşması ile modernleşmenin silahlı savaşım boyutu bitmiş, Cumhuriyetin ilanı ile sosyal, kültürel, ekonomik kurumlaşma süreci başlamıştır. Kili, toplumun bütünüyle değişimini kucaklayan gelişmelere yönelindiğini, Eroğlu ise Türk Devrimini aksiyon aşamasının bittiğini ve yeni kurulan devletin düzenleme evresinin başlaması olarak yorumlamıştır.⁹³ Bu süreçte etkin, güçlü bir siyasal otoriteyi tesis etmek, otorite çatışmasına yol açmamak, modernleşme eyleminin durağanlaşmaması için halifelik kaldırılmıştır. Bu amaçla tekke, zaviye ve türbeler kaldırılmıştır. Çevresel otorite odakları olan ünvanların kaldırılması, soyadı yasasının çıkarılması konusu da otoritenin tesisi ile alakalı olduğu kadar aynı zamanda halkçılık, eşitlik anlayışının da konusudur.⁹⁴ Mumcu da soyadı kanununu, her vatandaşın birbiriyle aynı gözle görülmesi olarak değerlendirir.⁹⁵

“Atatürk Devrim Modeli”nde Eşitliği Sağlamak

Tüm modernleşme eylemlerinde aşılması en güç ve en son sorun eşitlik aşamasıdır. Eğer bir karşı devrimle karşılaşmak istenmiyorsa ekonomik kalkınma aşamasında ulusal gelir adil bir şekilde dağıtılmalıdır. Bunun için de Kili, sınırları belirli bir ulus devlet, ulusal birlik ve otoritenin sürekliliğinin vazgeçilmez konusu ve koşulunun eşitliğin sağlanması ile alakalı olduğunun altını çizmiştir. Aksi takdirde ekonomik büyümenin gereğine yönelmek güçleşir.⁹⁶

⁸⁴ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 850-83, 101, 130; “Dönüşü Olmayan Yol: Atatürkçülük”, 2.

⁸⁵ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 85.

⁸⁶ Kili, “Atatürk ve Bilimsel,” 376; Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, 105; “Siyasal Önderlik”, *Cumhuriyet*, 2; Huntington, “Siyasal Gelişme”, 57; S. Noah Eisenstad, *Modernleşme, Başkaldırı ve Değişim*, çev. Ufuk Coşkun, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, 2014, 141-142.

⁸⁷ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 113.

⁸⁸ Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin*, 56, 59.

⁸⁹ Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin*, 58.

⁹⁰ Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, İstanbul: Çağlayan Basımevi, 1975, 10.

⁹¹ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 87-88.

⁹² Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 131.

⁹³ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt I, b.y.y.: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000, 9-10; Kili, “1961 Anayasası”, Ed. Suna Kili, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998, 52; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 85-89.

⁹⁴ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 120-122.

⁹⁵ Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin*, 169.

⁹⁶ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 89, 128.

Kili, eşitlik kavramında; siyasal katılımda etken bir vatandaş olma, yasalardan eşit olarak yararlanma ve atamalarda yeteneğe önem vermenin bulunduğu da vurgulamıştır.⁹⁷ Atatürk Devrimi'nde siyasal sistemi ulusal egemenliğe dayandırmak, eğitimde fırsat eşitliği sağlanmak, okullaşmaya gitmek, erkek ve kadına eşit oy hakkı vermek gibi atılımlarla katılım düzeyi yükseltilmiştir. Dolayısıyla çoğulcu düzene, çok partili hayata geçiş ortamı hazırlanmıştır.⁹⁸ Birlik ve otorite sorunları aşılsa dahi sosyal hayatta eşitlik sağlanmazsa ekonomik gönenç eşit olarak dağıtılmazsa, birey ekonomik yönden bağımsız olmazsa, özgürleşemezse birlik, otorite sorunları genel olarak aşılmış olmaz. Modernleşme aşamasındaki toplumların en büyük sorunu kalkınmaktır. Ekonomik büyüme ise elde edilen geliri, vergi düzenlemelerini, ücretleri adil olarak bireylere dağıtmak, eşitliği sağlamaktır. Atatürk Devrimini toplum ve devlet yaşamına uygulanmasında eşitlik sorunu, birlik ve otorite sorunlarından sonra ele alınmıştır. Kili, 1924 Anayasası, modern yasalar, kadın hakları, tekke-zaviye ve türbelerin kapatılması, ünvanların kaldırılması, ölçü-saatlerde değişikliğe yönelik atılımların eşitliği ifade etse de bireyin ekonomik yaşamına katkı vermediğini belirtir. Ekonomik kalkınma basamağını ilki Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıdır. Ekonomik içerikli uygulamalar arasında Suna Kili, parasız eğitimi, yabancıların elindeki demiryollarını satın alınması, liman, maden elektrik-su işletmelerinin satın alınması, okullaşma, bulaşıcı hastalıklar ile mücadele, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, çiftçiye kredi, tarım kredi ve satış örgütleri, bayındırlık hizmetleri, tarımsal verimi artırma girişimlerinin yer aldığını belirtir. Ekonomik kalkınmadaki en büyük adım olarak 1929 Dünya Ekonomi Bunalımının ardından 1933-1938 yılları arasında uygulanan I. Beş Yıllık Plan, Atatürk Devrim Modelindeki güdümlü ekonomi politikasının özelliği taşır.⁹⁹

Kili, birlik, otorite ve eşitliğin temelinde bulunduğu Atatürk Devrim Modelinde bunlardan başka sorunların bulunduğu söz eder. Yeni siyasal iktidarın siyasal örgütü olan tek parti yönetimlerinin kurulması, yaygın geleneksellik ve bağımlılık şekilleridir. Tek-parti, modern sosyo-ekonomik, kültürel kurumların denetleyicisi ve yöneticisidir. Toplumun siyasallaştırılması sürecinde bir geçiş, bir ara sistemdir. Kili, bunu akılcı bir yöntem olarak ifade eder. Siyasal parti, geleneksel değil, modern toplumun ürünüdür.¹⁰⁰ Çok partili yaşama geçişin ertelenmesine yol açan sorunlarla da karşılaşmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kapatılmasının ardından çıkarılan Tahriri-i Sükûn Kanunu'nun özgürlükleri kısıtlayıcı, sınırlayıcı yasa olarak ifade eder. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurucuları tarafından 17 Kasım 1930'da kapatılması, karşı devrim ihtimaline karşıdır. Menemen Olayını da bu kapsamda değerlendirmiştir.¹⁰¹ Mumcu, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasının siyasal devrime karşı verilmiş ilk tepki olduğunu altını çizerek, Şeyh Said İsyanını, Atatürk'e suikast girişimini, Menemen Olayı'nı (23 Aralık 1930) siyasal devrime karşı tepki olarak yorumlamaktadır.¹⁰²

Devrimsel Atılımlar

Gerek bağımsızlık mücadelesi gerekse de Cumhuriyet'in ilanı sonrasında gerçekleştirilen saltanatın kaldırılması, halifeliğin kaldırılması, cumhuriyetin ilanı, devletin dilinin Türkçe olması gibi yenilikleri Suna Kili, birer devrim değil, "*devrimsel atılımlar*", "*devrimin halkaları*"¹⁰³ olarak kabul eder. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kesintiye uğramadan devam edilmiştir. Süreklilik olduğunu, tamamlanmadığını belirtir. Mustafa Kemal'in ulusal kurtuluş mücadelesini başından itibaren yanında olan silah arkadaşları ile arasının açılmasının temel nedeni Kili, ulusal eylemin devrimci bir eyleme dönüşmesi, bağımsızlığın kazanılması ile yetinilmemesi, Mustafa Kemal'in toplumu modernleştirme yönünde değiştirmek istemesi olarak yorumlamıştır. Mustafa Kemal ve kadrosunun devrimci aşamaları başlatmaları, bağımsızlığın kazanılmasını son durak olarak görmeyip modernleşmeyi hedeflemeleri ayrılıklara neden olmuştur.¹⁰⁴

Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyet'in ilanı, halifeliğin kaldırılmasını, ekonomik kaynakların harekete geçirilmesini Kili, öze, alt yapıya yönelik basamaklar olarak kabul eder. Her yeni devrimin alt yapıya, öze dönük devrimsel atılımların yanında biçime, üst yapıya yönelik atılımları da yer alır. Biçime yönelik olarak giysiler simgeleştirilmiştir.¹⁰⁵ Ulusal eylemin simgesi kalpak olmuştur. Mustafa Kemal, giysiyi modernlik, laiklik ile

⁹⁷ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 128.

⁹⁸ "Kemalizm ve Çağdaşlaşma", *Dünya ve Türkiye Açısından Atatürk Platformu Uluslararası Atatürk Konferansı, 20-21 Nisan 1996*, İstanbul:1996, 26.

⁹⁹ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 123-124.

¹⁰⁰ Kili, "Atatürk Devrim Modeli", 4; Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 42; Metin, "Tarihsel Bir Süreç", 98-102.

¹⁰¹ Kili, *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma*, 124.

¹⁰² Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 141-143.

¹⁰³ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 27, 55.

¹⁰⁴ Atatürk, *Nutuk*, 1107-1112; Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt III, b.y.y.: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000, 49-50.

¹⁰⁵ Kili, *Ulusal Gücün Ögeleri*, *Cumhuriyet*, 2; Eisenstad, *Modernleşme, Başkaldırı*, 39-140.

ilişkilendirmiştir. 24 Ağustos 1925'te Kastamonu'ya "şems siperli serpuş" ile gitmiştir. 25 Aralık 1925'te çıkarılan bir yasayla şapka yasal bir giyim unsuru haline gelmiştir.¹⁰⁶ Mumcu da uygarlık sembolü olmakla ilişkilendirmiştir.¹⁰⁷

Kurulan her yeni devlet, her devrim kendine has ulusal siyasal bir kültür oluşturmak, geliştirmek ve yaymak üzere siyasal ve kültürel toplumsallaşma yöntemiyle yeni kültürü tüm topluma benimsetmek için çabalar. Çünkü oluşturulan kültürün tüm halk tarafından benimsenmesi, bir yaşam biçimi haline gelmesi de oluşabilecek karşı devrime karşı dirençli bireyler yetiştirmesinde, yeni düzenin topluca savunulmasında ön koşuldur. Siyasal, sosyal, hukuksal atılımlar devam ederken ulus devlet kurma, ulusal bir siyasa takip etme temel amaç olduğu için de ulusal bir kültür meydana getirme ve yayma mücadelesi verilmiştir. Zaten ulus devlet kurma, uluslaşma, ulusal bir siyaset gütmeye modernleşmenin temelidir. Kültürel alanda uluslaşma ve halklaşma mücadelesi 1928-1932 yıllarında yaşanmıştır. Bu alandaki devrimsel gelişmeler; modernleşmenin bir boyutu olarak ve kitle iletişim devriminin önemli bir tamamlayıcısı olarak Latin alfabesini kabulü, yeni alfabe ile okuma-yazmayı hızlandırmak üzere millet mekteplerinin açılması, ilköğretimin zorunlu hale gelmesi, ölçü birimi olarak kilo ve metrenin benimsenmesi, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun açılması, toplumun dönüştürülmesinde önemli bir rolü olan Halkevlerinin açılmasıdır.¹⁰⁸

Modernleşme sürecinde kültürdeki ulusallaşma ve halklaşma, ulusal bilinci geliştirmede itici bir güç olmuştur. Atatürk modernleşmesi, ulusal bir harekettir. O halde modernleşme girişimleri ulusal bir dil ile anlatılmalıdır. Kili, Atatürk modernleşmesinde geleneksel toplumun kurum ve kavramları yerine modern toplumun ulusal kavram ve kurumlarına geçilmesi aşamasında Türk dili üzerindeki çalışmaların anlam kazandığını vurgular. Geleneksel toplumun kavramlarına olan bağlılıktan uzaklaşma, ulusal duygu ve ulusal kimlik bilincine varıştır. Sosyal ve kültürel bir gelişmenin önemli bir parçasıdır.¹⁰⁹

Modernleşme sürecinde devlet yapısının ve toplumsal yapının güçlendirilmesi, toplumsal modernleşmenin zorlaması süreci eğitim ve hukuk alanlarının düzenlenmesini gerektirmiştir. Geleneksel devletin hukuk normları ya dönüşmüş ya da terk edilmiştir. Batı dışı toplumların modernleşmesinin siyasal yönünde anayasacılık hareketleri görülür. Modern toplumlarda hukuk, birey odaklı bir dönüşüm ve değişime geçirmiştir. Bireyin yetkinleşmesi için mücadele verilmiştir.¹¹⁰ Her devrim, modern yasaların düzenlenmesini gerektirir. Yeniliklere geleneksel yasalarla çözüm aramak olanaksızdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumun tüm kesimlerini hukuksal ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1926-1929 yılları arasında Osmanlı hukuk düzeninin değişmesine yönelik çağdaş yasalar yayınlanmıştır.¹¹¹ Hukuk alanındaki devrimsel atılımlar, Atatürk Modernleşme Modelinin "*çekirdeği ve hareket noktasıdır*".¹¹²

Atatürk Devrim Modeli'nin Çerçevesi: Atatürk İlkeleri

Kili'nin ulusal eylem olarak tanımladığı Ulusal Kurtuluş Savaşı, bağımlılığa, geri kalmışlığa, tutsaklığa karşı verilmiştir. Lozan Barış Antlaşması'na kadar geçen süreçte siyasal bağımsızlık kazanılmıştır. Her ne kadar çağdaş/modern olmanın ilk şartı siyasal bağımsızlıksa da, asıl amaç değişimin, gelişimin, modernleşmenin gerekleri olan devrimsel atılımların uygulamaya geçirilmesidir. Ekonomik kalkınmayla da tam bağımsızlık gerçekleştirilmelidir. Kalkınmak, modernleşmek, gelişmek için o güne kadar kapitalist ve sosyalist olmak üzere iki örnek bulunmaktadır. Mustafa Kemal ve kadrosunun yönü siyasal yapı ve örgütlenme için Batı'ya dönüktür. Bunun temelinde de laik, ulusçu, akılcı halkçı bir toplum ve devlet yönetimi öngörülmüştür. Diğer taraftan sosyalist sistemin kalkınmada devleti ön plana çıkaran yönlendirmelerine de yer verilmiştir.¹¹³ Geliştirilen model hem yeni Türk devletine hem de mazlum uluslara örnek olmuş ulusal bir modernleşme ideolojisi olan Atatürkçülük, Kurtuluş Savaşı ile başlamış, Cumhuriyet Döneminde geliştirilmiş, Türk siyasal sistemini güçlendirmiştir.¹¹⁴ Atatürk'ün tavsiye ettiği, uygulanmasını istediği ideolojinin altı ilkesi vardır. Söz konusu

¹⁰⁶ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt III, 54-57; Kili, "Devrimler", 3115-3116.

¹⁰⁷ Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 168.

¹⁰⁸ Yerlikaya, "Niyazi Berkes", 246; Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt III, 67-68, Kili, "Devrimler", 3116

¹⁰⁹ Suna Kili, "Türk Dil Devriminin", 58, 61 64.

¹¹⁰ Metin, "Tarihsel Süreç İçinde", 90.

¹¹¹ Kili, "Devrimler", 3116; Kili, *Atatürk Devrimi Bir*, 62-65.

¹¹² Kili, "Mahmut Esat Bozkurt", 282.

¹¹³ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt III, 89-91.

¹¹⁴ Kili, "Atatürk ve Bilimsel", 377.

düşünceler Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kurultaylarında biçimlendirilmiş, geliştirilmiş ve "Kemalizim"¹¹⁵ olarak tanımlanmıştır. 1924 Anayasası'nın ikinci maddesinde 1937'de değişiklik yapılarak altı ilke, Türk Devriminin ana nitelikleri arasına girmiştir.¹¹⁶

Atatürk Devrim Modelinde Kili'nin birlik-otorite-eşitlik olarak ifade ettiği aşamalar bir başka ifadeyle eylem ve düşünce, iç içe geçmiş durumdadır ve altı ilkeye dayanır. Kili, birlik aşamasını içinde ulusçuluk, halkçılık, laiklik ve devletçilik ilkelerini; otorite aşaması içinde cumhuriyetçilik, ulusçuluk ve laiklik ilkelerini; eşitlik ilkesini içinde de cumhuriyetçilik, ulusçuluk, halkçılık, devletçilik, laiklik, devrimcilik ilkelerinin yer aldığını belirtmiştir.¹¹⁷ Atatürk Devrim Modeli'ne, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın eylemleri yol vermiştir. Bağımsız olmak, ulus devlet olmaya yetmeyeceği için devrimler başlatılmıştır. Batı'nın pozitif bilime dayalı çoğulcu, özgürlükçü demokrasi anlayışının egemen olduğu devlet ve toplum yapısını amaçlamıştır. Bu da çağdaş uygarlık, çağdaş düşünce olarak ifade edilmiştir. Toplumun yapısını değiştirmek, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmaktır. Çağdaş uygarlığa ulaşmak amaç ise akılcı, laik, ulusal güce dayanan cumhuriyetçi, ulusçu, devletçi, laik, halkçı, devrimci ilkeler de araçtır.¹¹⁸

Bu amaca ulaşmak üzere Atatürk ideolojisinin öngördüğü ilk iki ilkeden biri, toplumda yönetim biçimi Batı'nın demokrasi anlayışı olan cumhuriyetçilik ilkesidir. Söz konusu yönetim anlayışında kişi, aile, sınıf, zümre egemenliği yerine tüm ulusun egemen olduğu düşünce yer alır. İkinci ilke, ulusçuluktur. Ulusçuluk; Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını korumayı amaçlar. Emperyalizme karşıdır, irredentist ve ırkçı değildir, birleştiricidir. Bu yüzden "Ne mutlu Türk'üm diyene", demiş, Türk olana, dememiştir.¹¹⁹ Ulus olarak ve yurttaş olarak yaşamak, modern bir topluma dönüşebilmenin "en önemli ve zorunlu"¹²⁰ gereğidir. Modernleştiricidir, dinsel, mezhepsel ayrılıklara karşıdır. Bir başka deyişle ortak tarih ve ortak kültür paydasında ulusal kimlik bilincini oluşturur. Ulusun yeraltı, yerüstü kaynaklarının birlikte işletilmesini, ekonomik bağımsızlığı da önerir.¹²¹

Bunların gelişmesi, olgunlaşması için halkçılık, laiklik, devletçilik ve devrimcilik doğmuştur.¹²² Eroğlu da cumhuriyetçilik ve ulusçuluk ilkeleriyle modern devlet ve hükümet şeklinin kurulmuş olduğunu ifade etmiştir.¹²³ Cumhuriyetçilik; halkın yönetimidir. Cumhuriyetçilik ilkesi ile bireysel egemenlikten ulusal egemenliğe geçilmiştir. Demokratik, çoğulcu ve katılımcı bir toplum hedeflenmiştir.¹²⁴ Halkçılık; modernliğin gerekleriyle doğrudan ilgilidir. Modern halkçılık anlayışının içinde tüm halkın "katılma" olanaklarından yararlanması yer aldığı için kadının da erkeğin yararlandığı haklardan yararlanmasını içermektedir. Tüm halkın kayıtsız şartsız egemen olduğu ilkesini benimser. Atatürk yasallığını devletin otoritesinden değil, halka duyarlı, halka dayalı olmasından almıştır.¹²⁵ Devletçilik; 1929 Dünya Ekonomi Bunalımı koşullarında pragmatik nedenlerden dolayı uygulanmıştır. Özel girişimi reddetmez, mülkiyet haklarına saygılıdır. Ülke kaynaklarının çıkarılması, işlenmesinde devlet olmanın gereği olarak devlet yön verecektir.¹²⁶ Devlet ve toplum yaşamında akıl ve bilim egemen olduğu Laiklik, modernleşmeyi amaçlayan Türk Devrimini zorunlu bir ilkesidir.¹²⁷ Ulusal eylemle dinsel irade yerini ulusun iradesine dayanan ulusal egemenliğe bıraktığı için laik bir toplum düzeni mümkün olmuştur.¹²⁸ Mumcu da laikliğin siyasal devrimin bir parçası olarak Türk devriminin temelinde yer aldığını belirtmiştir.¹²⁹ Türk Devriminin temel amacı modernleşmek olmasına rağmen ilkelerin dogmatlaştırılması, yenilenmez hale getirilmesi modernleşmenin önündeki en büyük engeldir. Sürekliliği olan ilkeler, toplumu

¹¹⁵ Kili, 1960-1975 Döneminde, 65.

¹¹⁶ Kili, "Kemalizm ve Çağdaşlaşma", 22; Kili, Cumhuriyet Halk Partisinde, 45; Kili, Türk Devrim Tarihi, Cilt III, 91-92.

¹¹⁷ Kili, Atatürk Devrimi Bir, 132-133.

¹¹⁸ Suna Kili, "Aydınlanma Devrimini Özü: Atatürkçülük", Aydınlanmanın Kadınları, Yay. Haz. Necla Arat, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 1998, 19; Kili, "19 Mayıs 1919, Çağdaşlığa İlk Adım" Cumhuriyet, 2; Kili, "Siyasal Önderlik", Cumhuriyet, 2.

¹¹⁹ Kili, "Atatürk, Ulusal Kimlik, Laiklik ve Çağdaşlık Devlet", Atatürk'ü Anma Günü Konferansı 10 Kasım 1998, Düz. Suna Kili, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1998, 12; Kili, "Kemalizm ve Çağdaşlaşma", 24.

¹²⁰ Kili, "Aydınlanma Devrimini Özü", 13.

¹²¹ Kili, Cumhuriyet Halk Partisinde, 66-67; Kili, "Atatürk, Ulusal Kimlik, 6, 9.

¹²² Kili, "Kemalizm ve Çağdaşlaşma", 19; Kili, Atatürk Devrimi Bir, s. 134-137; Kili, "Dünyada ve Türkiye'de Çağdaş Ulusçuluk", Milliyet, 2.

¹²³ Eroğlu, Türk Devrim Tarihi, 312.

¹²⁴ Kili, "Kemalizm ve Çağdaşlaşma", 23; Kili, Türk Devrim Tarihi, Cilt III, 93; Cumhuriyet Halk Partisinde, 65-66.

¹²⁵ Kili, "Aydınlanma Devriminin Özü", 14; Kili, Cumhuriyet Halk Partisinde, 67-71.

¹²⁶ Kili, "Kemalizm ve Çağdaşlaşma", 27; Cumhuriyet Halk Partisinde ..., 71-75; Türk Devrim Tarihi, Cilt 3, 94.

¹²⁷ Kili, "Kemalizm ve Çağdaşlaşma", ..., 28-29; Türk Devrim Tarihi, Cilt III, 96-97.

¹²⁸ Eroğlu, Türk Devrim Tarihi, 368.

¹²⁹ Mumcu, Tarih Açısından Türk, 141.

geliştirir. Devrimcilik; toplumun çağdaş kalmasını sağlar. Türk Devrimi devrimcilik ilkesi sayesinde durağanlıktan kurtulur.¹³⁰ Devrimcilik, “*bu özelliği ile geleceğe, gençliğe yöneliktir.*”¹³¹

Suna Kili’de Osmanlı Dönemi Modernleşmesi / Atatürk Modernleşmesi Ayrımı

Ulusal eylemi içinden çıktığı toplumun düşünce akımlarından soyutlamak mümkün değilse de Kili, Cumhuriyet Modernleşmesinin Osmanlı modernleşmesini devamı, “*doğal sonucu*”¹³² olmadığını savunmuştur. Batılı ülkelerin akademisyenlerinde bilhassa Atatürk modernleşmesi, Osmanlı Modernleşmesinin devamı olarak gösteriliyorsa da Kili katılmamakta, Cumhuriyet modernleşmesini Osmanlı modernleşmesinden ayrı tutmaktadır.

Kili’nin gözünde Atatürk’ün Devrim Modeli, modernleşmeyi toplumun geneline yansıtmayı hedefleyen, toplumu işe dahil eden ilk Türk modernleşme hareketidir.¹³³ Atatürk devrimi ile gerçek anayasal rejimi, demokratik düzeni yaşatacak düşünce sistemine kararlı bir şekilde kavuşulmuştur.¹³⁴ Atatürk Dönemi modernleşmesini, Osmanlı modernleşmesinin devamı olarak görmeyi, ulusal eylemin kutsallığının fark edilmemesi, anlaşılmaması olarak düşünmektedir. Kili, 18. yüzyıldan I. Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden Osmanlı ıslahat girişimlerinin imparatorluğun yıkılmasını önlemeye yönelik olduğu ve tüm alanlarda modernleşmeyi kapsamadığı üzerinde durmuştur. Osmanlı’da yeni kurum ve kavramlarla tanışılmış olmakla birlikte geleneksel kurum ve kavramlar yerinde bırakılmıştır.¹³⁵ Osmanlı ıslahat girişimleri, yarı modernleşme hali yüzünden Osmanlı toplumunu geleneksel toplumdan kurtaramamış, imparatorluğun çözülmesi ve ardından yıkılmasına engel olamamıştır. Kili, bunun nedenleri arasında ıslahat girişimlerine tüm alanların dahil edilmemesini, ıslahatların süreklilik göstermeyerek istikrarlı olamamalarını, birbirini peşi sıra gelen savaşları ve yabancı devletlerin baskıları ve iç işlerimize karışmalarını, Osmanlı’dan ayrılma amaçlı diğer milletlerin tutumunu, muhafazakâr güçlerin ıslahatlara karşı olmalarını, geniş halk kitlelerinin ülke sorunlarına ilgisiz olmasını, farklı milletlerin geleceğe dair farklı tutum içinde olmalarını göstermektedir. Bütün bu sebeplere rağmen olumsuz sonuçlanan her bir girişimin yenisine ortam hazırladığını vurgulamıştır. Cumhuriyetin kurulması ile bağımsız bir devlet kurulmuş, imparatorluğun kurtarılması söz konusu olmamıştır. Böylece tanımlanan “*milli kimlik*”¹³⁶ in yurt çapında yaygınlaşması, benimsenmesi adına kültür, dil alanında Atatürk devrimleri önemli katkılar yapmıştır.

Ancak geçen yıllar içerisinde Suna Kili, Cumhuriyet modernleşmesini de eleştiri getirmiştir. Mustafa Kemal, rejim değişikliği yaparak Türkiye Cumhuriyeti’ni kurmuş, ulusa bir kimlik kazandırmış, pek çok alanda devrimsel atılımlar yapmış olmakla birlikte geleneksel toplumdan modern topluma geçişte önemli bir aşama olan köklü sosyo-ekonomik devrimleri yapamadığına yönelik değerlendirme yapmıştır. Yetişmiş uzman eksikliği ve finansman gücünün yetersizliğine dayandırmaktadır.¹³⁷

Kili, Osmanlı İmparatorluğu’nu kurtarma amaçlı ortaya atılan düşünce akımlarından olan Türkçülük, Osmanlıcılık, Batıcılık, Ademi Merkezilik ve İslamcılık’a eleştirel yaklaşmış ve ortak noktalarını tespit etmiş ve onları bir kurtuluş yolu olarak görmemiştir. Söz konusu fikir akımları, amaçlarına ters düşen düşünceleri kabul etmemekte, sorunlara radikal çözüm getirmemekte, çağ dışı kalmış devlet ve toplum yapısını “*yan desteklerle*”¹³⁸ sürdürmeye çalışmakta, modernleşme kavramının içeriğine vakıf değildir. Tüm alanlarda modernleşmeyi düşünmemekte, İslam ve Osmanlı kavram ve kurumlarından kurtulamamaları hususunda bilhassa Türkçülük akımında bu tutumu görmektedir. Türkçülük akımını benimseyen aydınlar, her ne kadar İslamiyet öncesi Türk tarihi, dili ve kültürü üzerine çalışarak Osmanlı İmparatorluğu’nun kurtulacağına inanıyorlarsa da Osmanlı ve İslamlıkla ilişki içerisindedirler.¹³⁹ 1980’de ilk baskısını yapan *Türk Devrim Tarihi* isimli eserinde ise söz konusu düşünce akımlarından Türkçülüğün en çağdaş, en tutarlısı olduğunu ve Anadolu’daki eylemin ulusal olmasında, ulusçuluğa dönmesinde etkili olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁰

¹³⁰ Kili, “Kemalizm ve Çağdaşlaşma”, 29-30; *Türk Devrim Tarihi*, Cilt III, 97.

¹³¹ “19 Mayıs 1919, Çağdaşlığa İlk Adım”, *Cumhuriyet*, 2.

¹³² Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 93.

¹³³ “Atatürk’ün Devrim Modeli”, 4.

¹³⁴ Kili, “Aydınlanma Devrimini Özü”, 13, 19.

¹³⁵ “Atatürk’ün Devrim Modeli”, 3; Kili, “Türk Dil Devriminin”, 55; Kili, “Kemalizm ve Çağdaşlaşma”, 30.

¹³⁶ Kili, “Türk Dil Devriminin”, 56.

¹³⁷ Kili, *Cumhuriyet Halk Partisinde ...*, 69-70, 76-77.

¹³⁸ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 113.

¹³⁹ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 56; “Siyasal Önderlik”, *Cumhuriyet*, 2.

¹⁴⁰ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 116-119.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde görülen düşünce akımları ikliminde yetişen kuşaklar, TBMM'de ulus temsilcisi olmuştur. Mecliste farklı düşüncelerin olması normaldir. Ardından gelen ayrılıklar ise kişisel çıkar ve çekememezliktir.¹⁴¹ Mumcu da söz konusu fikir akımlarını ideolojiden yoksun olduğunu belirtmiştir.¹⁴² Hamza Eroğlu, tarihteki süreklilik görüşünden hareketle, devrim tarihi açısından inceleyerek 18. yüzyıldan beri başlayan askeri, teknik, idari ve hukuki yenileşme hareketlerinin devamı olarak kabul etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Atatürk liderliğindeki modernleşmenin kökleri Osmanlı'ya dayandığını kabul etmekle birlikte, Atatürk devrimlerinin Osmanlı'dan süre gelen bilhassa kurumlardaki derin ikiliğe yasalarla son verdiğinin üzerinde durmuştur. Olağanüstü şartlarda gerçeklerin Ulusal Bağımsızlık Savaşının içerik olarak farklı bir yöne, çağdaş kültür ve uygarlığa erişmek üzere kesintisiz bir süreç girdiğini belirtmiştir. Kili, Osmanlı yenileşme hareketleri dar bir alanda tesirli olurken Türk Devrimi ulusal bağımsızlık için başlamış, henüz bu süreçte iken Osmanlı idari düzenini değiştirmeyi bir diğer değişle ihtilali de içine almış, ardından da ulusal bir devrimin geldiğinin altını çizmiştir. Osmanlı yenileşmesinde devleti ayakta tutmak amaçlanmışken, Atatürk Devriminde yeni, modern ve bağımsız bir devlet kurmak amaçlanmıştır.¹⁴³

Suna Kili ile benzer Anglo-Sakson geleneğinden gelen akademisyenlerce Berkes'in Türk modernleşme tarihinde daha çok Atatürk Dönemi modernleşmesine gösterdiği yakınlık ilgiyle karşılanmıştır.¹⁴⁴ Berkes, modernleşmeyi daha çok sekülerleşme ile kavramsallaştırmıştır. Batı toplumunda modernleşme din-devlet ayrılığı şeklinde başlamış ve zamanla siyasi otorite dinsel otoriteyi oyun dışında bırakmıştır. Osmanlı modernleşmesinde ise din-devlet kaynaşmasına dönüşmüştür. Ancak Cumhuriyet modernleşmesinde radikal modernleşme girişimlerinde siyasi otoritenin kaynağı değişmiş ve farklı bir kulvara yönelmiştir. Geleneksel otoritenin kutsallaşmış boyunduruğundan kurtulma Cumhuriyetle birlikte yaşanmıştır. Ulusal egemenlik ve bağımsızlık kavramı ön plana çıkmıştır. Suna Kili ile benzerlik gösteren Berkes, Atatürk Dönemi modernleşme girişimlerinin kendine özgü bir kulvarda ilerlediğini savunmuştur. Osmanlı modernleşme girişimlerinin Atatürk döneminde doğru yolu bulduğunu, modernleşmede çığır açtığını, ancak tümüyle başarılı olmadığını ifade etmiştir.¹⁴⁵ Eroğlu, Cumhuriyet Dönemi "Batılılaşma"sını devlet ve hükümet şekillerindeki yeniliklerle siyasi hayatta demokrasi ve esaslarını, hukuki hayatta ise yeni düzenlemeleri kazandırmakla Osmanlı batılılaşmasından tamamen ayırmaktadır.¹⁴⁶

Rustow ise Kili'nin devrimsel atılımlar olarak yorumladığı Atatürk Dönemi reformlarından saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilanı dışındakilerin zaten 1908 İnkılabından beri savunulduğunun üzerinde durmuştur. Hatta bir kısmının köklerinin 19. yüzyılda yapılan Osmanlı reform hareketlerine kadar uzandığını ifade etmiştir. Mustafa Kemal'in reform programının büyük ölçüde Jön Türklerin özellikle 1912'de yayınlanan "*Çok Uyanık Bir Uyku*" denilen ütopyasının etkisinde kaldıklarını belirtmiştir. Mustafa Kemal, Abdullah Cevdet'in ikinci bir medeniyet yoktur, medeniyet Avrupa medeniyetidir, gülü ve dikenini ile bunu ithal etmelidir, düşüncesine katıldığını üzerinde durmuştur.¹⁴⁷

Mustafa Kemal, sosyo-ekonomik, siyasal, kültürel yönüyle toplumu yenileştirmeyi, değiştirmeyi, modernleştirmeyi, geliştirmeyi gerekli görmüştür. Kili, Atatürk Devrim Modelinin başarısını, devrimin lideri Mustafa Kemal'in akılcı, inançlı, güçlü, cesur olduğu kadar Türk ulusuna güvenmesine, ulusun devlet kurma yeteneği egemen olma düşüncesini tanımasına ve eyleme dönüştürmesine dayandırmaktadır.¹⁴⁸

Daniel Lerner ise "*Modern Türkiye'nin kurucu babası*"¹⁴⁹ olarak nitelendirdiği Atatürk'ün modernleşme hareketlerini şehirleşme, Latin Alfabesine geçiş, siyasal katılım ve taşranın dönüştürülmesi sürecinde halkevleri, köy enstitüleri gibi gündelik hayat pratikleri açısından değerlendirmiş ve geleneksel toplumdan modern topluma geçişte önemli bir kaldıraç olduğunu savunmuştur.¹⁵⁰ Lerner'a katıldığını ifade eden Kili, modernleşmenin yalnızca toplumun modernleşmesini sağlayan koşulların yerine getirilmesi olmadığını, insanın insancıl

¹⁴¹ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 119.

¹⁴² Mumcu, *Tarih Açısından Türk*, 105.

¹⁴³ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 389-393.

¹⁴⁴ Yerlikaya, "Niyazi Berkes", 246.

¹⁴⁵ Yerlikaya, "Niyazi Berkes", 240, 248; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 16. Baskı, 2011, 18, 22, 28.

¹⁴⁶ Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, 341-242.

¹⁴⁷ Rustow, "Devlet Kurucusu Olarak", 611-612.

¹⁴⁸ Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Cilt II, 93-94.

¹⁴⁹ Yerlikaya, "Niyazi Berkes", 246.

¹⁵⁰ Yerlikaya, "Niyazi Berkes", 244-247.

gereksinimlerinin yerine getirilmesi, yeteneklerini ortaya çıkarma fırsatlarının oluşturulduğu bir düzen olduğunun altını çizmiştir.¹⁵¹

Kili, 20. yüzyılın ikinci yarısında modern devletin en belirgin özelliklerinin halkın siyasal katılımın sağlanması, toplumun endüstrileşmiş ve kentleşmiş olması, yabancı ülkelere karşı bağımsızlığını koruyacak olanaklarının olması, yeniliye açık olması, eğitim olanaklarını yaygınlaştırması olarak belirtmektedir.¹⁵²

Sonuç

Batı dışı toplumlar, Batı emperyalizmine maruz kaldıkça güçlenmek, kalkınmak, geleneksel toplumdan modern/çağdaş toplumun niteliklerine ulaşabilmek üzere toplumsal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Zaman içerisinde geleneksel otorite zayıflarken öncekinden farklı bir toplumsal örgütlenme biçimi kendini göstermiştir. Batı dışı toplumların modernleşme süreçlerini ifade eden modernleşme kuramı ise II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan sosyal bilim çevrelerince ortaya atılmıştır. Batı dışı toplumların nihai olarak modernleşeceğini savunur.

Cumhuriyet Dönemi modernleşmesinin kökleri Osmanlı modernleşmesinde yer almaktadır. Anglo-Sakson kaynaklarla beslenen Prof. Dr. Suna Kili, 19 Mayıs 1919’da başlayan ulusal bağımsızlık eyleminden itibaren kongreler yoluyla siyasal birliğin, katılımın yaşandığı, ümmet halinden ulus devlete geçildiği, aklın ön plan çıkarıldığı, toplumsal değişim ve dönüşümün tüm yönleriyle kucakladığından hareketle Türk modernleşmesinin Atatürk Dönemi ile başladığını savunmuştur.

Kili, yabancı dilde eğitim yapan okulları bitirmesine ve yükseköğrenimine de yine yurtdışında devam etmesine rağmen Türkçenin arılaştırılması hususuna önem vermiştir. Toplumun tüm yönleriyle çağdaş uygarlık seviyesine gelmesine yöneldiği için Atatürk Devriminin bilhassa bir aydınlanma devrimi olduğuna vurgu yapmıştır. 19 Mayıs 1919’dan itibaren yaşanan gelişmeleri siyaset biliminin kavramları ile açıklamıştır. Atatürk dönemi modernleşmesi teorisini değerlendirirken siyasal modernleşmenin kavramları olan siyasal katılım, ulus olma, ulusallaşma, halklaşma, ulusal birlik, karizmatik lider kavramları üzerinden Ulusal Bağımsızlık eylemini, devrimsel atılımları, ilkeleri bir motif gibi dokumuştur. Siyaset bilimci gözüyle Atatürk Devrim Modelini ağırlıklı olarak siyasal ve anayasal açıdan incelemiştir. Siyaset bilimci gözüyle yaklaşırken modernleşme olgusunu temele almıştır.

Kili, Atatürk’ün liderliğindeki ulusal bağımsızlık eylemi ve peşinden gelen modernleşmeyi “*Atatürk Devrim Modeli*” olarak tanımlamıştır. Söz konusu model, ulusal ve sürekli olduğu kadar batı dışı toplumlara model olduğu için de evrenseldir. Atatürk Dönemi modernleşmesi, toplumu tüm yönleriyle çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmaya hedeflemiştir. Her ne kadar karşı devrime maruz kaldıysa da kesintiye uğramamıştır. Kili, bütüncül bir yaklaşımla Atatürk Dönemi modernleşmesinin Osmanlı modernleşmesinin devamı olmadığını savunmuştur. Bu çalışmada başta siyaset bilimci Prof. Dr. Suna Kili olmak üzere Prof. Dr. Ahmet Mumcu ve Prof. Dr. Hamza Eroğlu’nun Türk Devrimine kendi uzmanlık alanlarının kavramları ile yaklaşımı ve değerlendirmesine yer verilmiştir. Ortak düşünceleri, ulusal bağımsızlık savaşı ile ulusal egemenlik savaşının birlikte verilmesi ve Osmanlı modernleşmesinin Cumhuriyet modernleşmesinin devamı olmakla birlikte farklı bir kulvarda ilerlemesidir.

Kili’nin Batı’nın toplumsal ve siyasal yapısını hedef alan söz konusu modernleşmeyi disiplinler arası bir yaklaşımla birlik, otorite ve eşitlik aşamalarıyla incelemesi, en göze çarpan özelliğidir. 19 Mayıs 1919’da başlayan ulusal bağımsızlık eylemini modernleşmenin temeline oturtmuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün modern anlamda ulus olmayı başardığının altını çizmiştir. Atatürk Dönemi modernleşmesini daha çok siyasal yönünü ön plana çıkarmıştır. Ulusal bağımsızlık eyleminde siyasal katılımın sağlanması suretiyle siyasal modernleşmenin gerçekleştirildiğinin altını çizmiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

¹⁵¹ Kili, *1960-1975 Döneminde*, 10.

¹⁵² Kili, “Türk Dil Devrimi”, 63.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

- “Acı Kaybımız Prof. Dr. Suna Kili”, *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 2015, 15.
- Acun, Fatma. “Arnavutköy Amerikan Kız Koleji ve Meşhurları”. *CTAD*. 22 (Güz 2015): 417-442.
- Altun, Fahrettin. *Modernleşme Kuramı Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Küre Yayınları, 2. Baskı, 2011.
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal. *Nutuk*. Cilt II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (1906-1938)*. Cilt II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, Divan Yayıncılık, 5. Baskı, 2006.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 16.baskı, 2011.
- Black, Cyril E. *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*. Çev. Fatih Gümü. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.
- Çetin, Halis. Geleneksel ve Değişim Arasında Kriz; Türk Modernleşmesi. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*. 25 (2003): 11-40.
- Çolakoğlu, Nuri, Demirci, Aytaç. *Boğaziçi’nde Yanan Ateş*. Remzi Kitabevi, 2022.
- Eisenstad, S. Noah, *Modernleşme, Başkaldırı ve Değişim*. Çev. Ufuk Coşkun. Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, 2014.
- Eroğlu, Hamza. *Türk Devrim Tarihi*. Ayyıldız Matbaası, 5.Baskı, 1977.
- Hungtington, Samuel P. “Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma”. Çev. Ergun Özbudun. *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22 /1, 1966: 55-107.
- Kili, Suna. “Türk Dil Devriminin Yenileşme Çabamızdaki Yeri”. *Bilimsel Bildiriler*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972: 55-64.
- Kili, Suna. “Devrimler”, *Büyük Larousse Ansiklopedisi*. Cilt 5, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972: 3115-3116.
- Kili, Suna. “Erzurum Kongresi”, *Büyük Larousse Ansiklopedisi*. Cilt 6, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972: 3801.
- Kili, Suna. *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*. İstanbul: Çağlayan Basımevi, 1975.
- Kili, Suna. “Dünyada ve Türkiye’de Çağdaş Ulusçuluk”, *Milliyet*, 30 Mart 1977, 2.
- Kili, Suna. “Dönüşü Olmayan Yol: Atatürkçülük”, *Milliyet*, 10 Kasım 1980, 2.
- Kili, Suna. “Mazlum Uluslar ve Türkiye”, *Milliyet*, 3 Aralık 1981, 2.
- Kili, Suna. “Atatürk ve Bilimsel Gerçek”. *Uluslararası Atatürk Konferansı, (10-11 Kasım 1980)*. Cilt II, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1981: 361-384.
- Kili, Suna. “Atatürkçülüğün Kavramsal Yapısı”. *Dilbilim*, 6, 1981: 1-14.
- Kili, Suna. “Siyasal Önderlik”, *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1991, 2.
- Kili, Suna. “19 Mayıs 1919, Çağdaşlığa İlk Adım”, *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1994, 2.
- Kili, Suna. “Mahmut Esat Bozkurt Hukuk Devrimi ve Çağdaşlaşma”. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 4, 1994: 275-284.
- Kili, Suna. “Kemalizm ve Çağdaşlaşma”. Haz. Suna Kili. *Dünya ve Türkiye Açısından Atatürk Platformu Uluslararası Atatürk Konferansı, (20-21 Nisan 1996)*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür sanat yayıncılık, 1996: 19-31.
- Kili, Suna. “Ulusal Gücün Öğeleri”, *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1997, 2.
- Kili, Suna. “1961 Anayasası ve Devlet Anlayışı”. Ed. Suna Kili. *27 Mayıs 1960 Devrimi Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998: 55-65.
- Kili, Suna. Aydınlanma Devrimini Özü: Atatürkçülük. *Aydınlanmanın Kadınları*. Haz. N. Arat. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 1998: 11-20.
- Kili, Suna. *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli*. b.y.y: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1998.
- Suna Kili’ye Armağan Cumhuriyet’e Adanmış Bir Yaşam*. Ed. Oya Köymen. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1998.
- Kili, Suna. “Atatürk, Ulusal Kimlik, Laiklik ve Çağdaşlık Devlet”. *10 Kasım 1998 Atatürk’ü Anma Günü Konferansı*. Düz. S. Kili, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1998.
- Kili, Suna. *Türk Devrim Tarihi*. Cilt I. b.y.y.: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000.

Kili, Suna. *Türk Devrim Tarihi*. Cilt II. b.y.y.: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000.

Kili, Suna. *Türk Devrim Tarihi*. Cilt III. b.y.y.: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık, 2000.

Kili, Suna. "Atatürk'ün Devrim Modeli". *Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim 19.01.2025, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/>.

Metin, Celal. Bir Tarihsel Süreç Olarak Modernleşme. *Tarihin Peşinde*, 25, (2021): 71-119.

Mumcu, Ahmet. *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*. İnkılap Yayınevi, 9.baskı, 1984.

Ortaylı, İlber. "Batılılaşma Sorunu". *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt II, İletişim Yayınları, 1985: 134-138.

Rustow, Dankwart A. "Devlet Kurucusu Olarak Atatürk". *Abadan'a Armağan*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1965: 573-634.

Tüfekçi, Gürbüz. *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*. Turhan Kitabevi, 1986.

Yerlikaya, Turgay. "Niyazi Berkes ve Daniel Lerner'da Türkiye Modernleşmesi". *Muhafakâr Düşünce*, 56 (Ocak-Haziran 2019):235-250.

Yıldırım, Seyfi. "Atatürk Dönemi Modernleşmesinin Temel Dinamikleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, (22-24 Ekim 2008)*, Isparta, 2008: 41-47.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Milliyet

İnternet Kaynakları

<https://haberler.bogazici.edu.tr/tr/haber/prof-dr-suna-kiliyi-kaybettik>, erişim 02.01.2025.

<http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/kisi/81700/suna-kili>, erişim 02.01.2025.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Türkiye_İş_Bankası_Büyük_Ödülü, erişim 02.01.2025.

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/8-bilim-kadinina-aydinlanma-odulu-39042893>, erişim 02.01.2025.

library@brynmawr.edu, erişim 02.01.2025.

EKLER

Ek-1

Boğaziçi Üniversitesi'nin ilk mezuniyet töreninde öğretim üyesi olarak yer alan Suna Kili, önde ortada oturuyor.
Kaynak: Boğaziçi'nde Yanan Ateş, 112.

Ek-2

Kaynak: Suna Kili'ye Armağan kitabının kapağı.

Ek-3

Kaynak: Vikipedi, "Suna Kili", Erişim: 02.01.2025.